

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Bojana Petrović

**RESTAURATORSKO-KONZERVATORSKE
INTERVENCIJE NA DVORCU VITTURI
U KAŠTEL LUKŠIĆU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: dr. sc. Zlatko Jurić, dipl ing. arh.

Zagreb, 2016.

SADRŽAJ

1. Uvod	2
2. Povijest Kaštela	7
2.1 Doba mletačke vlasti	9
2.2 Obrambena gradnja kaštela	14
2.3 Renesansa	17
3. Geografske odrednice	19
4. Kaštelanska naselja	20
4.1 Vitturi – Cippico – Stafileo	23
5. Kaštel Vitturi i prostorna shema naselja	25
6. Projekt obnove kaštela Vitturi.....	30
7. Studija prostornog razvoja	33
7.1 Prva faza – oko godine 1500.....	33
7.2 Druga faza izgradnje – 1564. godine	40
7.3 Treća faza – 1760. godina	44
7.4 Četvrta faza – postojeće stanje 1974. godine	47
8. Aktivni pristup zaštite graditeljskog nasljeđa	51
9. Metodologija obnove	52
9.1 Idejni projekt.....	53
9.2 Arhitektonski projekt	55
9.3 Istražni radovi	56
9.4 Izvedbeni projekt i predmjer radova	58

10. Materijali i konstrukcija	60
11. Izvedba – zahvati rekonstrukcije	62
11.1 Konstrukcija i krovnište dvorca	63
11.2 Stubište u dvorcu	64
11.3 Breteš na sjevernom pročelju	66
11.4 Radovi na interijeru	67
11.5 Podovi i stolarija	68
11.6 Krovnište dvorca	70
11.7 Balkoni i otvori	71
11.8 Instalacije	74
11.9 Kamini i komin	75
12. Namjena dvorca Vitturi	76
13. Nadzor dvorca Vitturi	79
14. Zaključak	80
15. Popis slika	82
16. Popis literature	85

Slika 1. Kaštel Vitturi nakon obnove, južno i istočno pročelje, 2016. (snimio Z. Barištin)

1. UVOD

*“Bio je postao trošan zbog proždrljivosti vremena koje
gvozdanim zubima uživa uništavati same mramore.”*

PAVAO ANDREIS ¹

Svaki pokušaj da se sažeto prikaže jedno razdoblje umjetnosti krije opasnost izostavljanja važnih detalja, osobina i osobnosti, koje su obilježile tu epohu. Zato da bi istražili pojedinačne spomenike, važno je govoriti i o povijesnim trenucima, kontekstu i vremenu u kojem je nastalo neko djelo. „*Ali možda je još važnije upoznati ukupnost spomenika nekog vremenskog razdoblja u prostornoj cjelini grada, naselja ili teritorija, jer kazuje više promatraču našeg vremena o vremenu prošlom. To je za umjetničku baštinu Dalmacije tim opravdanije što je u razdoblju renesanse ostvaren niz spomeničkih cjelina, koje tek kao cjeline imaju puno značenje i vrijednosti i to ne samo iz naše lokalne, regionalne ili nacionalne perspektive, već i europske.*“² Među takve spomeničke cjeline svakako se ubraja niz naselja s utvrđenim kaštelima između Splita i Trogira, izgrađenih u 15. i 16. stoljeću za zaštitu od Turaka. Dvorac Vitturi u Kaštel Lukšiću je važan dio te renesansne cjeline, nazvane zajedničkim imenom Kaštela, danas Grad Kaštela.

Područje kaštelanskog zaljeva sačuvalo je svjedočanstvo o građevinskom razvoju, iz kojeg se izdvaja doba gradnje fortifikacijsko ladanjskih objekata, čime je određen temeljni karakter i izgled obale i tih naselja. Ambijent je obogaćen renesansnim značajkama, novim koncepcijama i artikulacijama prostora, kao i stambene arhitekture, uvjetovane presudnim događajima, osvajanjima Turaka i vlašću Venecije. Tijekom ovog razdoblja renesansni stil je graditeljstvu dao pečat, s očitom gradacijom po veličini i kvaliteti, od raskošnih palača i obrambenih kula vlastelinskih posjednika, do malih, tipiziranih, pučkih objekata.

Godine 1990 pristupilo se istraživanjima i izradi studije prostornog razvoja kaštela Vitturi, u svrhu obnove, revitalizacije i očuvanja, proučavajući i ističući pojedine faze, da bi se prezentirale vremenom uništene vrijednosti, po načelima aktivne zaštite.

---

1 P. Andreis 1977: 323

2 R. Ivančević, 1968: 44-45

Na temelju studije koju je izradila Katja Marasović, dipl. ing. arh., odlučeno je u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu da se dvorac dovede u stanje kakvo je imao oko godine 1760. „*Od sedamnaest kaštela, koja su zbog odbrane od Turaka sagrađeni uz kaštelansku obalu, sačuvalo se do danas njih dvanaest. Ostalih pet odavno su napušteni, razgrađeni i prepušteni razornom djelovanju mora. Njihovi ostaci se gotovo uopće više ne vide, tako da malo tko zna da su oni ikada postojali.*“³ Pokrenute su mnoge akcije uređenja obalnog pojasa od Splita do Trogira, sa željom očuvanja i prezentiranja baštine, da ne bi ostale kaštelanske utvrde doživjele istu sudbinu, kao nestala i zaboravljena kaštela Kuparić, Lippeo, Andreis, Kvarko i Dragač.

O zaštiti graditeljskog nasljeđa u okviru regionalnog planiranja govorilo se na međunarodnom Simpoziju u Haagu 1967., pa preko Splitske deklaracije 1971., do Amsterdamske deklaracije 1975., gdje se izričito kaže: „*Politika regionalnog planiranja mora voditi računa o očuvanju arhitektonskog nasljeđa i doprinositi njegovom ostvarenju... U tom smislu politika zapošljavanja, saobraćaja i boljeg razmještaja centara gradske aktivnosti mogu imati veliki značaj za očuvanje arhitektonskog nasljeđa.*“⁴

Kaštela su osnovala vlastitu općinu 1986. godine, a generalni plan je ostvaren 1992. Započele su aktivnosti iz područja prostornog planiranja, čime se zapravo otvara proces kontinuiranog planiranja, temeljenog na potrebi zaštite, unaprjeđenja i razvijanja vrijednosti čovjekove okoline. Izrađen je program zaštite prostora, ekologije i dr.⁵ Uključuje se čitava društveno politička zajednica u proces očuvanja kulturnih vrednota. Osnivaju se institucije koje se brinu o baštini, kao Društvo za očuvanje kulturne baštine Kaštela „Bijaći“, u Kaštel Lukšiću 1985. Društvo Bijaći pokreće svoj Kaštelanski zbornik, kao publikaciju koja se bavi svim oblastima života, s posebnim naglaskom na zaštiti kulturno povijesne baštine.⁶ Društvo je dobilo ime po donjokaštelanskom polju, bogatom mnogim arheološkim spomenicima, gdje je bilo sjedište hrvatskih knezova u 9. stoljeću.

---

3 K. Marasović, 2007: 39

4 T. Marasović, 1985: 105

5 V. Klišmanić, 1989: 7

6 P.Z. Blajić, 1988: 386

„Zaboravljeni Bijaći oživjeli su tek krajem 19. stoljeća kada je don Frane Bulić osnovao arheološko društvo „Bihać“, s ciljem istraživanja, zaštite i prezentacije lokaliteta.“⁷ Sredinom 1985. sadašnje društvo „Bijaći“ pokrenulo je mnoge akcije istraživanja arheoloških lokaliteta, zaštite pokretnih spomenika kulture, crkveno-sakralnih, kao i zaštitu prirodne baštine. Revitaliziran je park Vitturi, upisan u Registar kao spomenik kulture, kojeg je u drugoj polovici 18. stoljeća podigao Radoš Micheli Vitturi. Taj povijesni perivoj nalazi se na obali Kaštel Lukšića istočno od dvorca Vitturi, te po svojoj širini i pristupu s mora predstavlja jedinstveni spomenik hortikulture. Uz Gučetićev u Trstenu, Garanjinov u Trogiru i Borellijev u Svetom Filipu i Jakovu, jedan je od rijetkih spomeničkih parkova Dalmacije. Zalaganjem društva Bijaći, stoljetna Maslina (*olea europea*) koju Kaštelani zovu Mastrinka, stara preko 1500 godina, u Kaštel Štafilicu, kao i Hrast u Kaštel Gomilici, proglašeni su spomenicima prirode.⁸ U kaštel Sućurcu osniva se muzej „Podvorje“, a Galerija Studin, registrirana 19. 7. 1988. godine kao prva muzejsko-galerijska institucija na području Kaštela prerasta u Zavičajni muzej Kaštela.⁹ Pokrenuti su i radovi na proučavanju, očuvanju i obnovi graditeljskog naslijeđa. „Rad na zaštiti spomenika kulture rezultirao je konzervacijom dvorca Vitturi, djelomičnom obnovom kule Cambi i potpunom obnovom crkve sv. Ivana Krstitelja u Kaštel Starome, danas vjerojatno najljepšim spomenikom barokne arhitekture u Kaštelima.“¹⁰

Zaštita kulturne baštine je multidisciplinarna aktivnost koja okuplja stručnjake s raznih područja graditeljstva i umjetnosti, kao i pravnike, sociologe, povjesničare i druge, koji zajednički sudjeluju na radu oko zaštite. Konzervacija i restauracija imaju za cilj sačuvati spomenike kao umjetnička djela i kao historijska svjedočanstva, te utvrditi njihova spomenička svojstva i uključiti ih u suvremen život, revitalizacijom na korist društva. Osim toga, aktivna zaštita vodi računa o integritetu spomenika i njegovoj cjelovitosti. „Kada se svrha spomenika prenamjeni, stvaraju se uvjeti za održanje objekta i otklanjanje situacija koje bi ga mogle oštetiti.“

---

7 <http://dalmatinskiportal.hr/zivot/-regnum-croatorum--na-dvoru-kneza-trpimira/3064> [10.07.2016.]

8 <http://www.kastela-info.hr/hr/kastelanski-parkovi> [12.07.2016.]

9 A. Babin, 1994: 287

10 A. Babin, 2007: 14

*Imajući sve to u vidu, a na temelju mnogih degradacija nastalih stoljećima, iako je od svih kaštela najviše sačuvao svoj obrambeni karakter, željelo se kaštelu Vitturi u velikoj mjeri vratiti izvorni izgled, na temelju nađenih, pa i uspoređenih vrijednosti građevnih elemenata.*¹¹

Nakon popisno-registracijske obrade i bilježenja svih relevantnih podataka o spomeniku i bilježenja intervencija na objektu, dobiveni se podaci o razvitku, obliku i materijalu, te o stanju i uvjetima života spomenika. U obnovi su sudjelovali Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Konzervatorsko povjerenstvo u Splitu, Grad Kaštela, Mjesna zajednica Kaštel Lukšić i Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe u Splitu.¹²

Na temelju arhitektonskih snimaka 1974. godine, Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, dr. sc. Katja Marasović, dipl. ing. arh., zajedno s suradnicima, pristupa detaljnoj analizi i valorizaciji svih podataka i područja u vezi s kaštelom Vitturi. Graditeljskom nasljeđu pristupa s aspekta povijesnog, umjetničkog i statičko-strukturalnog, te radi plansko-projektnu obradu. Ona istražuje povijesnu građevinu u cjelini, u detaljima i u odnosu na okolinu. Uspoređuje s sličnim građevinama, istražuje povijest, utjecaje i samo stanje građevine. Na temelju njene studije o prostornom razvoju, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu donio je upute za uređenje kaštela. Zaključeno je da se građevina dovede, koliko je moguće, u stanje slično, kakvo je bilo godine 1760. Marasović radi idejni projekt 1991. godine, a zatim je doneseno izvješće o provedenim istražnim radovima i idejni projekt o sanacijskim radovima, kojega je izradio Conex iz Zagreba, a odgovorni projektant je bio Miro Čagalj, dipl. ing. građ. Izvedbeni projekt je također izradio 1993. godine Conex, odgovorni projektant Damir Čorko, dipl. ing. građ., a tada su provedeni i istraživački radovi i sanacija temelja. „*Investitori radova obnove bili su Zavod za zaštitu spomenika kulture Split u ime Fonda za kulturu i prosvjetu Republike Hrvatske i Mjesna zajednica Kaštel Lukšić u ime Općinskog fonda za kulturu i prosvjetu. Radovi su se izvodili pod stručnim nadzorom Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.*“¹³

Dvorac Vitturi je obnovljen uz izdašnu državnu potporu i uz dodatni angažman tadašnjeg ministra kulture Bože Biškupića. Kameni zidovi dvorca zasjali su nakon obnove na suncu, kao da su izronili iz mora.

---

11 K. Marasović, 1994:213

12 A. Babin, Ž. Laszlo, 1998: 40

13 K. Marasović, 1994: 223

Postao je zaštićen spomenik kulture, u kojem su smješteni Muzej grada Kaštela, gradska knjižnica, turistička zajednica, glazbena škola, velika višenamjenska dvorana, Centar za kulturu grada Kaštela...

2. POVIJEST KAŠTELA

Kad se dolazi s Klisa, nakon dalmatinsko-zagorskog kamenjara, ugledamo prvo more, a zatim „vrt Dalmacije“, plodnu ravnicu usporedivu s vrtovima talijanskog Veneta. Za vrijeme francuske vladavine u 19. stoljeću, maršal Marmont je, na svom proputovanju za Dubrovnik 1805/1806 godine posjetio dvorac i park Vitturi i taj predio smatrao jednim od najljepših mjesta na svijetu.¹⁴

*„Kaštelansko polje uz rub dvaju elemenata – kopna i mora prate plićaci s čestim žalom, osobito na zapadu uz predio Resnik, s rijetkim zaravnjenim grebenjem. Hridi, minijturni otočići, pružaju se uz obalu u istočnom dijelu zaljeva.“*¹⁵ Sve do padina Kozjaka prostiru se plodna polja, s vodama tekućicama i blagom klimom. Kaštelansko polje brojni talijanski putopisci osamnaestog stoljeća nazivaju „vrtom Dalmacije“, a pjesnik Andrija Kačić Miošić „biblijskim Misirom“.¹⁶ A. K. Miošić „Pisma od kaštelanskih vitezova“

*Lipo ti je, pobro, pogledati
Od Solina do grada Trogira,
Ter Kaštele ravne razgledati,
Kojino su prilika Misira.
Oko mora varoši bijeli,
Po imenu zovu se Kašteli,
Tvrde kule, visoki palaci
I u njima sileni junaci.¹⁷*

Na tom području pronađeni su arheološki ostaci o prisustvu čovjeka prije 50 tisuća godina, još od neandertalaca za vrijeme srednjeg paleolitika (kremeno oruđe u Mujinoj pećini – na području Labina), ostaci iz neolita s gradinama (selo Babe), iz željeznog doba s prvim zajednicama (Veli Bijać).¹⁸ Krajem četvrtog stoljeća prije Krista, Grci sa Isse (Vis), osnivaju trgovačku koloniju Tragurion (Trogir), radi trgovanja sa Ilirima.

¹⁴ I. Babić, 1991: 20, Iz memoara maršala Marmonta, str 47

¹⁵ I. Babić, 1991: 11.

¹⁶ A. Babin, 2010: 111

¹⁷ <http://www.kastela.org/novosti/aktualnosti/5720-kastela-su-mnogo-vise-od-prostora-između-splita-i-trogira> [02.07.2016.]

¹⁸ V. Omašić, 1986: 10

Rimljani osvajaju Salonu (Solin) 76. godine prije Krista. Dalmacija je proglašena rimskom provincijom, a Solin dobiva „ager centuriatus“, koji se proteže sve do Kaštel Lukšića. Ceste Rimskog carstva prolaze kaštelanskim poljima, grade se rustične vile, jer je zemlja (centurije) podijeljena veteranima rimske vojske.¹⁹ Nakon propasti Rimskog carstva 476. godine, ruši se Salona, Dalmacija potpada pod Bizant, potom Split postaje nadbiskupija, a u Dalmaciji se oko Salone vode borbe istočnih Gota i Bizantinaca (5. i 6. st.). Nakon kratkog razdoblja mira kad je bizantski car Justinijan pobijedio Ostrogote, a dolaskom i upadom Slavena i Avara, početkom sedmog stoljeća, na istočno jadransku obalu, nastaje razaranje i nestanak antičkog svijeta. Oko

Slika 2. Martino Rotta, Kaštelansko polje i zaljev u 16.st., Civico Museo Correr- Venezia
(izv. K. Marasović, 2002:14)

Klisa u devetom stoljeću ustaljuje se rana hrvatska država. Najstarije sjedište hrvatskih vladara bilo je u Bijaćima , o čemu svjedoče arheološka iskopanja. Područja Kaštelanskog polja i Kozjaka hrvatski vladari dijele splitskim crkvenim dostojanstvenicima. Prve podatke o kaštelanskom

¹⁹ I. Babić, 1991: 49-50

području nalazimo u Trpimirovoj darovnici iz 852. godine.²⁰ Od 12. stoljeća do 1420. godine, u vlasništvu je austrijsko-ugarskih vladara najbolji dio nekadašnje rimske provincije „territorium regale“ salonitanskog agera. Trogir i Split vode stalne prepirke oko prevlasti nad kaštelanskom zemljom, a spore se i crkva, plemići, građani i seljaci. Zbivaju se velike promjene u političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom pogledu. „*Presudom kraljevskog suda granica splitsko-trogirske podjele bila je označena na grebenu Kozjaka željeznim klinom, a na jugu Stupom pod Ostrogom tj. Stupom u Dilatu, između Lukšića i Kambelovca. Granica je povučena preko Čiova sve do Šolte i dijelila splitski Dilat od trogirskog dijela Podmorja.*“²¹

2.1 DOBA MLETAČKE VLASTI

Početak 15. stoljeća mletačka vojska vodi ratove u Dalmaciji. Oko Trogira nastaju žestoke bitke. „*U to doba osobito se ističe Trogiranin Mihajlo Vitturi, koji sprema čitavo brodolje na zator Mlečana...Ovladavši otocima, osvanuo Petar Lauredano pred Trogirom. Žitelji toga grada, na čelu im Mihajlo Vitturi i biskup Šimun de Dominis, pripravili su se na junačku obranu...Doznajemo samo da su napokon Trogirani, izmoreni do kraja kugom, gladom i ne mogući više odoljeti bombardama mletačkim, zatražili primirje od mletačkoga kapetana. On im ga dopusti samo na jedan dan. Bilo je to 21. lipnja... Nato uđe Petar Lauredano 22. lipnja u grad, te izvjesi na trgu i na svima kulama zastavu sv. Marka.*“²² „*Krajem srpnja 1420. donesena je odluka o gradnji gradskog kaštela Kamerlenga u Trogiru, izvan naselja radi lakšeg pristupa brodova. Pietro Loredano je odredio gradnju jarka kao vodenu zapreku i montažne mostove i pokretni most na istoku kao vezu sa gradom.*“²³ Taj princip gradnje mostova, kao zaštite prilikom napada, nalazimo kasnije i na kaštelanskim kaštelima.

Od 1420.- 1797. Dalmacija potpada pod vlast Venecije. Turci zauzimaju Bosnu 1463. i nadiru prema zapadu, a od 1468. neprestano napadaju Dalmaciju, pa Mletačka Republika vodi ratove s Osmanlijskim carstvom (Ciparski rat, Kandijski rat).

---

20 V. Omašić, 1986: 13

21 V. Omašić, 1986: 106

22 V. Klaić, 1974: 114-116

23 V.Kovačić, 2011: 99-103

Grade se utvrđenja čak i na otocima, kao na Hvaru crkva-tvrđava u Vrboskoj, utvrđeni samostan Svetog Križa na Čiovu sa istakom poput kule, grade se stražarnice, utvrđeni mlinovi, kao Pantana kraj Trogira, a na Marjanu u Splitu fortifikacijskim zidovima se zatvaraju pećine za skloništa. To razdoblje je bilo prijelomno u organizaciji prostora u ovom dijelu priobalja. U Dalmaciji većina ladanjsko-gospodarskih sklopova ima funkciju i čuvanja i obrane. To su brojna castra i castella na splitskom, trogirskom, šibenskom i zadarskom području, još od 14. i tijekom 15. stoljeća. Aspekt ladanja nije na pravi način mogao postojati u dalmatinskim uvjetima 15. i 16. stoljeća, s turskom silom za vratom. „*Dalmatinski gradovi od 1420. moraju priznavati venecijanski suverenitet, nakon što ih je Ladislav Napuljski prodao za 100000 dukata (od kojih je izvukao na muku jedva 30000).*“²⁴

Nakon osvajanja ovih krajeva Venecija je, da bi se osigurala od Turaka koji su već doprli do mora, donekle utvrdila Split i Trogir. „*U takvom obrambenom sistemu područje između ova dva grada ostalo je potpuno nezaštićeno, što je posebno pogađalo trogirске i splitske plemiće, čiji su posjedi bili izloženi Turskim upadima, zbog toga je plemstvo započelo s podizanjem utvrda kaštela.*“²⁵ Opasnost od Turaka i Vlaha, Morlaka, koji su upadali na kaštelansko područje i pljačkali stanovništvo potkozjačkih sela i obale, prisililo je seljane na napuštanje njihovih domova i traženje zaklona u okrilju kaštela na obali. „*Među trogirskim obiteljima koje su imale posjede u Velom polju (Podmorju) isticala se svojim ugledom plemićka porodica Cippico. Član te obitelji Koriolan Cippico (1425-1495) bio je zapovjednik trogirске galiје u mletačko-turskom ratu na Levantu 1470-1474. i svoje je ratovanje opisao u poznatom djelu *De bello asiatico (O azijskom ratu).*“²⁶ Humanist i pisac, Cippico je dobio 1476. povelju od trogirskog kneza Maripietra, kojom mu se odobrava izgradnja kaštela i utvrđenog sela uz more, na vlastitom posjedu, uz vlastiti trošak, kako bi se obranio od upada neprijatelja, a seljaci sklonili ili naselili unutar zidina naselja. Izgradio je nasipe i jarke uokolo, kao i skloništa za stoku. Kaštel je gradio uz pomoć svojih galiota, a nad ulazom je postavio natpis da je sagrađen azijskim plijenom 1481. Njegov kaštel je poslužio kao uzor gradnje ostalim plemićima. Koriolan ga je počeo graditi nakon rušenja samostana Sv. Petra, koji je služio kao sklonište, prilikom bijega*

---

24 J. Belamarić, 1994: 176

25 S. Machiedo, 1966:95

26 Omašić, 1986:120

pred neprijateljem. „Ostalo je ovdje ovo polje pusto i bez svakog utvrđenja do godine 1471, u koje se vrijeme Koriolan Cippico, vrativši se iz azijskog rata, s izvučenim iz neprijateljskog plijena dao na izgradnju jednog kaštela.“²⁷

Slika 3. Kaštel Cippico u Kaštel Starome, početkom 20. stoljeća (izv. K.Marasović, 2006:72)

Vlast je bila zadovoljna izgradnjom te palače, kao skloništa seljana čitavog Podmorja. „Na južnoj strani more je oplakivalo pročelje Koriolanova kaštela s renesansnim prozorima i balkonom. Tu su bila vrata kroz koja se moglo prijeći na lađe u slučaju napuštanja kaštela. Sjeverna strana kaštela imala je više tvrđavni izgled: jedna je kula štitila ulaz u kaštel. Kaštel je sa svih strana bio opkoljen jarkom preko kojega se spuštao pokretni most. Prostrano dvorište kaštela okruživao je trijem od renesansnih lukova na stupovima. Prostor ispred mosta prema selu bio je prazan i služio je kao trg. Takvi su trгови postojali u svim Kaštelima i nazivali su se Brce po brvnu ili brvcu odnosno drvenom mostu preko kojega se ulazilo u kaštel ili selo.“²⁸ U tom vremenu susrećemo tri tipa slične arhitekture, ladanjsko ,gospodarsko, obrambene vrste, na hrvatskoj obali i otocima srednje i južne Dalmacije.

Joško Belamarić razlikuje specifičan Hektorovićev Tvrđalj od istovremenih trogirsko-splitskih kaštela, s jedne, i dubrovačkih ljetnikovaca s druge strane, jer Tvrđalj zapravo pomiru-

27 Andreis, 1977: 320

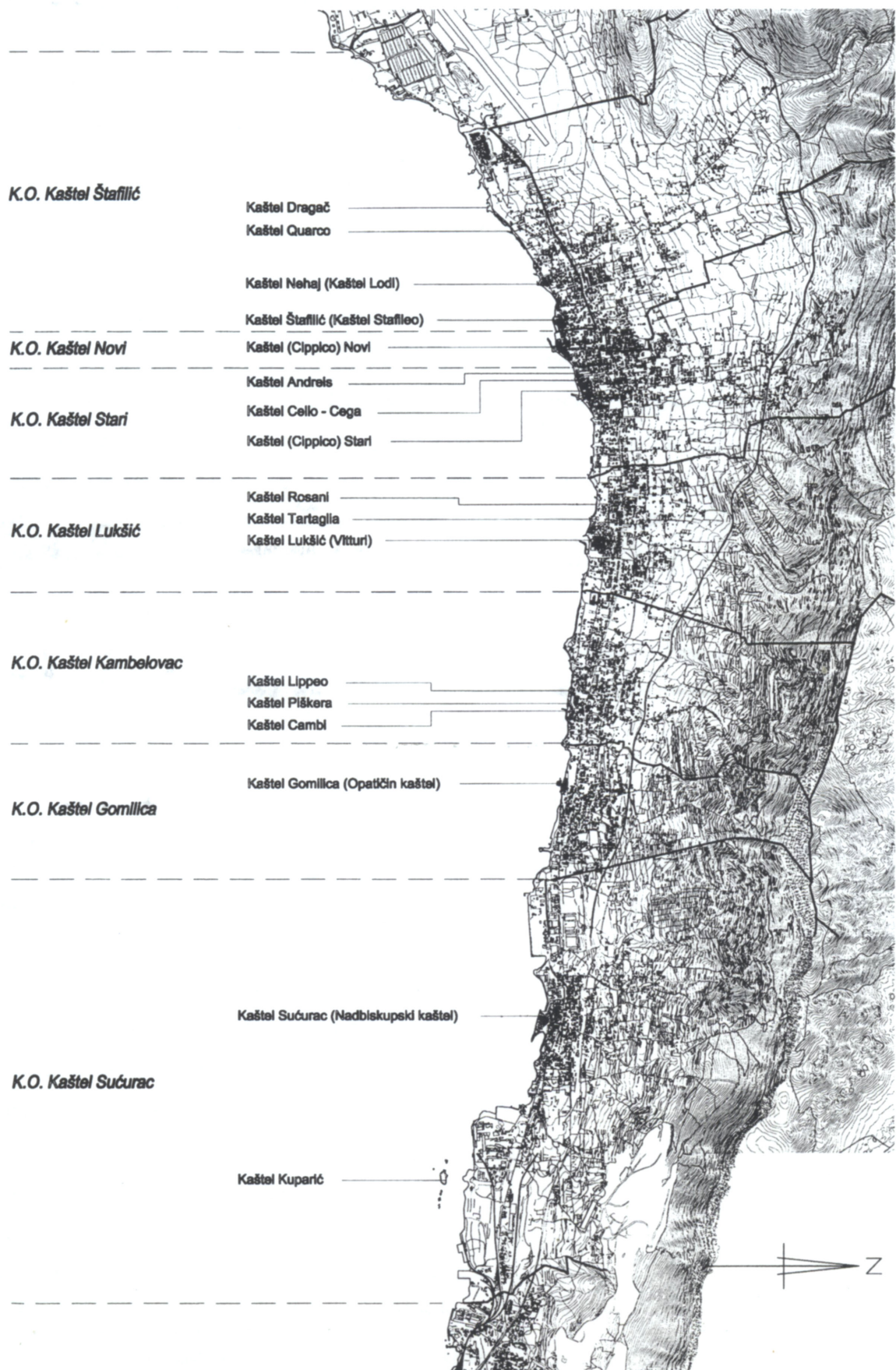
28 Omašić, 1986: 121

je ta dva tipa arhitekture, kaštel i ljetnikovac, u specifično rješenje fortificirane renesansne vile.²⁹ Zaključujemo da se ljetnikovci-utvrde, građevni sklopovi, grade ovisno o potrebama, tako u dubrovačkom području vlada ladanjska namjena, u području hvarske komune, otocima Hvaru i Visu, s pripadajućim manjim otocima, s obaveznom podjelom na gospodarsko prizemlje i stambeni kat kuće, pokazuje ladanjsko gospodarska obilježja, a na kaštelanskom području zbog opasnosti od napada Turaka, ta namjena obuhvaća obrambenu i gospodarsku.³⁰

---

29 J. Belamarić, 1994: 178

30 N. Petrić, A. Tudor, 1998:229

Slika 4. Položaj 17 kaštelanskih utvrda u 7 katastarskih općina (izv. K. Marasović, 2002:20)

2.2 OBRAMBENA GRADNJA KAŠTELA

„Gradnje započete poslije nego što je otomanski mjesec, prosipajući zlokobne zrake u Dalmaciji, preobratio sreću starih vremena u mrak i u noć.“³¹ Poslije Cippica, dozvole za izgradnju kaštela, zbog zaštite svojih posjeda, dobili su i ostali trogirski zemljovlasnici. Mihovil Rušinić (Rosani) godine 1482. u Kaštel Lukšiću, kao i Leon Andreis iste godine, ali izgrađen tek 1600., između Kaštel Starog i Kaštel Novog. Dozvolu dobiva i Stjepan Stafileo, ali gradi i završava tek 1508. Nad ulazom u njegovo selo, stajao je natpis.,

„Tu gdje se sada vide mnogi krovovi težaka – Bijaše more, po suhom nije hodala noga - Troškom Štafilea poražen je Neptun – A kuće na umjetnom nasipu odasvud okruži vodom.1508“.³² Selo je bilo opkoljeno vodom, pa je za velikih nevera ili plime more plavilo ulice i kuće.

„Ni sunčane marjanske padine, polja i obale prema Stobreću, ni studeni gajevi Jadra i mnogi predjeli antičkih i hrvatskih naziva, ne bijahu dakle slobodni od Turskih upada. Turci su ubijali pustinjake na Marjanu, zapalili crkvicu sv. Mande na Gripama. Ne bijaše dakle, mjesta za ladanjsku kulturu, toliko potrebitu za razvoj humanizma i renesanse. Stoga se u splitskoj, jednako kao u trogirskoj okolini, u nemirnom XVI stoljeću mjesto rastvorenih i udobnih perivojima okruženih ljetnikovaca sagradiše kašteli, ne toliko da pruže odmor gospodaru već zaštitu seljacima koji obrađivahu njegova ugrožena polja... Ipak renesansa i na tim kaštelima ispolji svoje oznake, istakne im balkone i široke prozore. Vitturijev rastvori zasjenjene lože...“³³ „Godine 1537. Na gotovo neosvojivoj litici sagrađeni Klis pao je pod Turcima, a u Splitu i okolini zavladat će strah i bijeda.“³⁴

U vrijeme provale Turaka, u naselja uz obalu nastanjuju se stanovnici sela podno Kozjaka, a napuštena sela se postepeno ruše i nestaju. Venecija je sukreator gradnje novih kaštela i sela oko njih. Na prostoru između Splita i Trogira u vrijeme turske opasnosti sagrađeno je 16 kula ili kaštela, sa ili bez utvrđenog naselja.³⁵ Prije tog vremena, prvi kaštel na kopnu, uz more,

31 P. Andreis, 1977:320

32 V. Omašić, 2001:161

33 C. Fisković, 1976: 294

34 C. Fisković, 1976: 303

35 K. Marasović, 1994: 213

sagraдио je splitski nadbiskup A. Gualdo, još prije dolaska Mlećana, krajem 14. stoljeća na svom posjedu – Kaštel Sućurac.

Najistočnija utvrda kaštelanskog područja bio je kaštel Kuparić na otočiću Barbarincu, izgrađen s naseljem u 16. stoljeću od obitelji Kuparić. Kaštilac u Kaštel Gomilici dale su sagrađiti splitske benediktinke, polovinom 16. stoljeća, na posjedu koji im je darovao kralj Zvonimir, na otočiću mostom spojenim s kopnom.

Kaštel Kambelovac je 1589. dala graditi splitska plemićka obitelj Cambi. Bio je okružen morem, a kasnijim nasipavanjima spojen s kopnom. Na obali je kuća-utvrda braće Cambi, a usred naselja cilindrična kula i palača s bogatim renesansnim balkonom. Kaštel Lippeo, kojeg je na hridi gradio Petar Cambi, nije sačuvan.

U predjelu Kaštel Lukšića podigla je trogirski plemićka obitelj Vitturi, krajem 15. stoljeća, utvrđenu palaču-ljetnikovac, nekada okruženu morem, „*Sav je utemeljen u moru, a spaja se sa zemljom preko jednog pokretnog mosta, dovoljan za odolijevanje svakom ručnom gađanju.*“³⁶ Danas je spojen sa kopnom. U obnovi su mu vraćeni mostovi i jarak oko dvorca.

Zapadno izvan zidina naselja Lukšić, sagrađen je u prvoj polovici 17. stoljeća kaštel splitske obitelji Tartaglia. To je jedini kaštel koji nije sagrađen u moru ili uz samu obalu, već 20 m dalje, a ima s sjeverne strane bunar žive vode.

Na zapadnom dijelu Lukšića nalazi se Kaštel Rušinac, što ga je 1482. podigao Trogiranin, pučanin Mihovil Rosani. Do kaštela je, tada izvan naselja kao i u drugim mjestima, podignuta mala župna crkva Svetog Ivana, s grobom legendarnih ljubavnika Miljenka Rosanija i Dobrile Vitturi.³⁷ U strahu od turskog napada seljani su sami srazvalili zidine i pobjegli u dvorac Vitturi. Njegove je razvaline popravio konte vitez Radoš, stekavši ta prava na javnoj dražbi.³⁸

Kaštel Koriolana Cippica - Kaštel Stari, sagrađen je 1481., južnom stranom u moru, a sjeverno opkoljen jarkom. Obnovljen je 1492. nakon požara.

---

36 P. Andreis, 1977: 323-324

37 <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3700> [24.06.2016.]

38 P. Andreis, 1977: 323

Kaštel Andreis, sagrađen je 1600. od Pavla d'Andreisa. Odobrenje za gradnju dobio je trogirski plemić Andrija Cega 1487. Čiji potomci ustupaju kaštel na hridima obitelji Andreis, u zamjenu za tek sagrađenu kulu.

Kaštel Novi gradio je Koriolanov nećak Pavao Cippiko, 1512. godine, u obliku kule.

Kaštel Štafilić je na otočiću s pomičnim mostom sagrađio 1500. Stjepan Stafileo. Kasnije je nasipavanjem spojen s obalom. Sačuvana je kula i renesansna utvrđena zgrada.

Zapadno se nalazi kula Nehaj, započeta polovinom 16. stoljeća, od obitelji Lodi, a kasnije ju nasljeđuje splitska obitelj Papalić.

Još zapadnije prema trogirskim mlinovima bili su kaštel Quarco i na kraju kaštel Dragač, sagrađeni polovinom 16. stoljeća. U 17. stoljeću kaštel Quarco prelazi u vlasništvo obitelji Vituri, a u drugoj polovini tog stoljeća više ne postoji. Mogu se danas vidjeti samo ostaci zidova u obliku pravokutnika približno 15x20m, zapadno od kaštela Nehaj. Kaštel Dragač, sagrađen od Matije Dragača, preprodan je Lukšićanima 1806. kao materijal za gradnju nove župne crkve. Gospodari ovih kaštela nisu uvijek bili u stanju sačuvati svoja imanja, pa su kao i najistočniji kaštel Kuparić, nestali i kašteli Lippeo, Andreis, Quarco i Dragač. Većina kaštela-utvrda bila je sagrađena na grebenju u plićacima vijugave obale. Klima koja uvjetuje sličan način življenja, bliske trgovačke veze, vjera i nasilna mletačka okupacija, stvorile su sličnost dalmatinskih i talijanskih spomenika, ali veliki dio tih građevina i umjetnina djelo je naših ruku i darovitosti.³⁹

*„To je doba kada se grade najznačajnije građevine u Dubrovniku i Dalmaciji do sredine 16. stoljeća. Većina dubrovačkih vila izgrađena je s većim udjelom zidara, koji su vođeni hti- jenjem investitora više negoli arhitekta. Takav princip uočavamo i u ljetnikovcima hvarske ko- mune, s najoglednijim primjerkom u Hektorovićevoj Tvrđlji. Tom sistemu izgradnje priklan- jaju se i kaštelanski kašteli.“*⁴⁰

---

39 C. Fisković, 1946: 30

40 J. Belamarić, 1994: 175

2.3 RENESANSA

Renesansa u Dalmaciji sa smislom za jasne oblike antikne estetike javlja se već 1441. godine, dolaskom iz Venecije Jurja Dalmatinca i njegovim radom na šibenskoj katedrali. Postupno je dozrijevala do potpuno novih koncepcija, a najčišći izraz postigla je tijekom posljednja tri decenija

Slika 5. Kaštel Vitturi, južno i zapadno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)

u djelima Nikole Firentinca. Dalmacija je tada još imala periferijske oznake, ne primajući svugdje principe novog renesansnog stila jednakim intenzitetom. „*U Dalmaciji buja građevna djelatnost u gradovima... Tokom XVI stoljeća izgrađuju se najznačajniji ljetnikovci, od Sorkočevićeva na Lapadu do Skočibuhinih na Šipanu, od pjesničkih na otoku Hvaru i Visu do prigradskih kao što su Pucićeve kraj Dubrovnika.*“⁴¹ Spomenička arhitektura Trogira, Dubrovnika, Hvara, Korčule... i Kaštela, dokaz je visoke razine kulture tog doba na našoj obali. Vidljiva je Jurjeva koncepcija jedinstva kamene građe, negirajući firentinsku tradiciju miješanja različitih materijala i polikromije. Veza čovjeka s ovozemaljskim životom vidljiva je na dubrovačkim ljetnikovcima, s trijemovima,

⁴¹ R. Ivančević, 1984: 132

ložama, terasama i vrtovima, dok kaštelanski dvorci imaju tvrđavska obilježja i zatvorene cjeline, tipološki bliže zamkovima sjeverne Hrvatske.

Osim Kaštilca u Sućurcu, iz 1488. koji ima gotička stilska obilježja, svi ostali kašteli renesansnih su odlika, što se očituje u skladnim proporcijama, u ravnoteži visine, dužine i širine. I kule i utvrđeni ljetnikovci pokazuju jasnu, etažnu podjelu fasada... Na renesansu ukazuje i tendencija simetrične kompozicije otvora. Javljuju se i karakteristični renesansni motivi polukružnih lukova nad prozorima s kaneliranim gredama na kaštelima u Štafiliću, Starom i Lukšiću.

„Stupovi i kapiteli iz dvorišta Cippicova kaštela u Kaštel-Starom slijede oblike gotičko-renesansnih stupova iz njegove velike palače u Trogiru. Mjestimice se i drugačije razabiru gotičke reminiscencije, na primjer na ulazu u Vitturijev ljetnikovac, u obliku konzolno naznačenih kapitelnih zona na vratima.“⁴²

Bilo je to ključno razdoblje u životu čitavoga hrvatskog obalnog područja kao „periferne“ sredine u smislu definicije što ju je tom pojmu dao L.J. Karaman: kao relativno samostalne sredine, što se odlikuje slobodom odabira među različitim uzorima, otvorene raznolikim utjecajima koje samostalno preuzima i često kreativno spaja u sintezu.⁴³ Krajem 16. stoljeća Dalmacija se pretvara u tipično provincijalnu sredinu, koja uglavnom nastoji kopirati Mletke.

---

42 I. Babić, 1991: 159

43 R. Ivančević, 1984: 112

3. GEOGRAFSKE ODREDNICE

Kaštela su se smjestila u Splitsko – dalmatinskoj županiji, na području između Splita i Trogira, na površini od oko 57,67 km², smjestilo se 38.667 stanovnika.⁴⁴ Pitoreskni grad srednje Dalmacije u samoj blizini Splita, najvećeg hrvatskog grada na moru, Trogira grada pod zaštitom UNESCO-a i Solina poznatog po drevnoj Saloni iz rimskog doba. Kada bi govorili o geografskim odrednicama, Kaštela su obilježena smještajem desetak kilometara od Trogira na zapadu i Splita na istoku. Iznad Kaštela se u smjeru zapad-istok proteže planina Kozjak (779 m), a nešto dalje prema istoku i planina Mosor (1339 m).⁴⁵ Kaštelanski zaljev južna je dakle granica Kaštelanskog polja, to je potonula depresija između sjevernih planina i poluotoka Marjan i otoka Čiova na jugu. Područje je to izrazito plodonošno, bogate zemlje i pogodne klime. Česti su izvori vode u tom kraju, te su Kaštela bogata podzemnim i nadzemnim vodama. Mikroklimatske prilike s lokalnim obilježjima mediteranske klime omogućuju prispijevanje mediteranskih poljodjelskih kultura, poput vinove loze Crljenak kaštelanski, maslina, smokvi i badema.⁴⁶ Upravo to nas povezuje, to postojanje izvora pitke vode i sami uzgoj maslina, sa gospodarskim elementom za koji je također dvorac Vitturi u velikoj fazi svoga postojanja služio.

---

44 <https://hr.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%A1tela> [12.07.2016.]

45 <https://hr.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%A1tela> [14.07.2016.]

46 <https://hr.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%A1tela> [15.07.2016.]

4. KAŠTELANSKA NASELJA

Slika 6. K. Marasović, *Plan Kaštel Lukšića*, 1. Linija pretpostavljene izvorne obale, 2. Kaštel Vitturi, 3. Utvrđeno naselje, 4. Stara župna crkva, 5. Nova crkva, 6. Brce, 7. Perivoj Vitturi, 8.

Mala mora (izv. K. Marasović, 2002:163)

U izgledu Kaštela, u njihovoj relativno pravilnoj uličnoj mreži, mogla bi se tražiti renesansna koncepcija racionalnog, planiranog prostora. Međutim tradicija racionalne sheme naselja postoji u Dalmaciji još u srednjem vijeku, kakvu na primjer pokazuje ulična mreža Korčule...⁴⁷ Plansku regulaciju imali su već Dubrovnik, Veliki i Mali Ston, Trogirsko predgrađe Pasike, Pag, Cavtat i druga naselja. „Kod trogirskih Kaštela možda se renesansni koncept može prepoznati u principu centriranja „a priori“ koncipirana prostora koji konvergira kaštelu, dakle ne bi se radilo tek o nizanju kuća, o pukoj adiciji prostornih jedinica, kakva je česta u srednjem vijeku. U slučaju Kaštela ne možemo govoriti o sasvim strogom planskom rasteru; ulična mreža ne pokazuje najčešće krutu geometrijsku shemu, osim u Kaštel Novom. Kaštela ipak nastaju u žurbi zbog neposredne opasnosti sabijajući se unutar zidina...

47 I. Babić, 1991: 151

Koliko god ta naselja svojom kompaktnošću podsjećaju na gradska naselja, osobito trogirsku Kaštela koja su iznimno urbanih obilježja, ona se od njih bitno razlikuju općom redukcijom dimenzija s minijaturizacijom svih raspona. ⁴⁸ Trogirski vlastela ponavljaju shemu Koriolana Cippica, koji je ideju za svoj kaštel možda dobio na svojim brojnim putovanjima. Dvorište njegovog zdanja, kao i Vitturijevo dvorište s galerijom, priziva prelijepo dvorište u Palazzo Ducale u Urbinu, koje je 1465. projektirao naš Luciano Laurana-Vranjanin. Trogirski kaštela dobivaju shemu utvrde okružene revalidom, ali umjesto vojnih nastamba unutar zidina su seoske kuće. Vlastelini grade male seoske župne crkve van zidina naselja, a u 17. stoljeću sami seljaci grade velike barokne crkve van zidina. ⁴⁹ Osebnost trogirsko-splitskih kaštela proizlazi iz prilagođavanjima specifičnostima konkretnog prostornog okvira- obale Kaštelanskog zaljeva s njenim istacima i grebenjem. ⁵⁰

Na sva četiri ugla naselja oko kaštela Vitturi, bile su kule iste visine kao i zid. Južne kule su bile branjene iz kaštela. Bilo je zabranjeno graditi izvan seoskih zidina, što težaci nisu uvijek poštivali. „*Gospodar Lukšića Radoš Micheli Vitturi tužio je Matu Tomaša vlastima u Trogiru da je na seoskome zidu otvorio vrata kroz koja u selo unosi neprijavljenu robu i izbjegava plaćanje poreza, a posebno zdravstveni nadzor robe.*“ ⁵¹

Kada je u drugoj polovici 17. stoljeća (nakon Kandijskog rata) prestala opasnost od Turaka, naselja se šire izvan obrambenih zidova. Krajem 17. stoljeća trgovina dobiva sve veći zamah. Izvoze se proizvodi u druge dalmatinske gradove i u Mletke. Bogate obitelji postaju posjedničke, često bogatije od kaštelanskih plemića. O napetosti posjednika i seljaka govore događaji u Trogiru nakon pada Mletaka, kada su kaštelanski seljaci sasjekli glave nekolicini posjednika, te otkazali svoje obaveze prema zemljovlasnicima. Kaštelanske bratovštine u cijelom tom razdoblju, predstavljati će svojevrsnog suparnika zemljoposjednicima i plemićima. ⁵²

---

48 I. Babić, 1991: 151

49 A.Babin, 2010: 112

50 I. Babić, 1991: 154

51 V. Omašić, 2001: 451

52 M. Domazet, 1994: 102109

Slika 7. Fotografija Kaštel Lukšića s početka 20. Stoljeća (izv. Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe u Splitu)

Jugozapadna kula i dio južnog zida oko kaštela Vitturi porušeni su nakon Drugog svjetskog rata, zajedno s bratskom kućom uz zapadno pročelje. Na fotografiji sa početka 20. stoljeća vidi se dvokatna kula s četverostrešnim krovom u drugom planu i kuća bratovštine uz sam zid kaštela. „Iako su kaštela građena kao zakloništa, kao ljetnikovci i kao gospodarska zdanja, u njima se sve više i trajno boravilo. Tako je u požaru kaštel Cippica 1490. godine nastradala žena Koriolana Cippica. U Kaštel Lukšiću su još do pred kraj Drugog svjetskog rata živjeli nasljednici obitelji Vitturi, a u Stafileoovom ljetnikovcu još i danas stanuju njihovi potomci Rottondovi.“⁵³

Na kaštelanskom području, sagrađena su četiri tipa utvrda za obranu:

1. Kula s obrambenim dvorištem. Kula je bila na sjeveru, a utvrđeno dvorište na jugu (Cambi, Kaštilac u Gomilici i Kaštilac u Sućurcu).
2. Kaštel - s stambenom dvokatnom građevinom na jugu i obrambeno dvorište na sjeveru s jednom ili dvije kule (Cippico, Vitturi, Stafileo).
3. Utvrđena kuća - na sjeveru ima oblik utvrde, a na jugu rezidencije (Lippeo, Andreis, Rosani, Tartaglia).
4. Samostalna kula – koja je kvadratnog tlocrta. Sačuvana je samo kula Cippico u

---

53 I. Babić, 1991: 159

Kaštel Novom. Četverokatna je i ima mašikul, konzolono izbačen najviši kat, koji omogućava obranu vertikalno, poput breteša, ali skroz uokolo kule. Takve su bile i kule Kuparić, Cega, Lodi i Dragač.⁵⁴

4.1 VITTURI – CIPPICO – STAFILEO

Kaštel Vitturi pripada drugom tipu, stambeno-gospodarske utvrde. Poput kaštela Cippico i Stafileo, imao je izvorno dvokatnu građevinu na jugu i obrambeno dvorište na sjeveru. Od tih se kaštela razlikuje veličinom i sjevernim pročeljem na kojem su dvije kule na uglovima, dok Cippico i Stafileo imaju po jednu kulu kroz koju se ulazi u dvorište. Kaštel Stafileo je imao na ćoškovima sjevernog pročelja dva mala obrambena tornjića, kasnije porušena.⁵⁵ Sva tri kaštela su imala breteš iznad ulaza i krunište na obrambenim zidovima, kao i dvostrešni krov na južnoj građevini. Sva tri kaštela su imala renesansne, ukrasne prozore s arhitravom na drugom katu, a manje prozora na prvom, kao i „morska vrata“ na južnom pročelju. Za razliku od Cippica i Vitturia, vlasnik Stafilea nikad nije uspio sagraditi galeriju u dvorištu, kao ni krila svog kaštela. *„Na sjevernom pročelju južne građevine sačuvane su konzole po kojima se zaključuje da je Stjepan Stafileo želio sagraditi svoj kaštel po uzoru na drugu fazu kaštela Cippico i kaštela Vitturi s krilima u dvorištu, ali je uspio izgraditi samo obrambeni zid s kruništem, poput prve faze tih kaštela. Za gradnju je bio pripremljen kamen, koji se spominje u dokumentima o diobi iz 1533., 1552. i 1553.“*⁵⁶ *„To je možda razlog da se kaštel u dokumentu iz 1510. godine spominje kao nedovršen, iako je obrambeni ophod već bio izgrađen.“*⁵⁷ Na drugom katu sva tri kaštela su imali „piano nobile“ (salon, tinel), a sa strana po jednu sobu, čemu svjedoče reprezentativni prozori. Na prvom katu imali su u početku gospodarska skladišta, tome u prilog govori visina prvog kata kaštela Cippico, koja je bila 1.6 m, kao i mali četvrtasti prozori. Krov su imali dvostrešan, na južnoj građevini. Obitelj Stafileo je nakon podjele imovine morala sagraditi dva stepaništa, svatko na svom dijelu, kao i obitelj Vitturi.

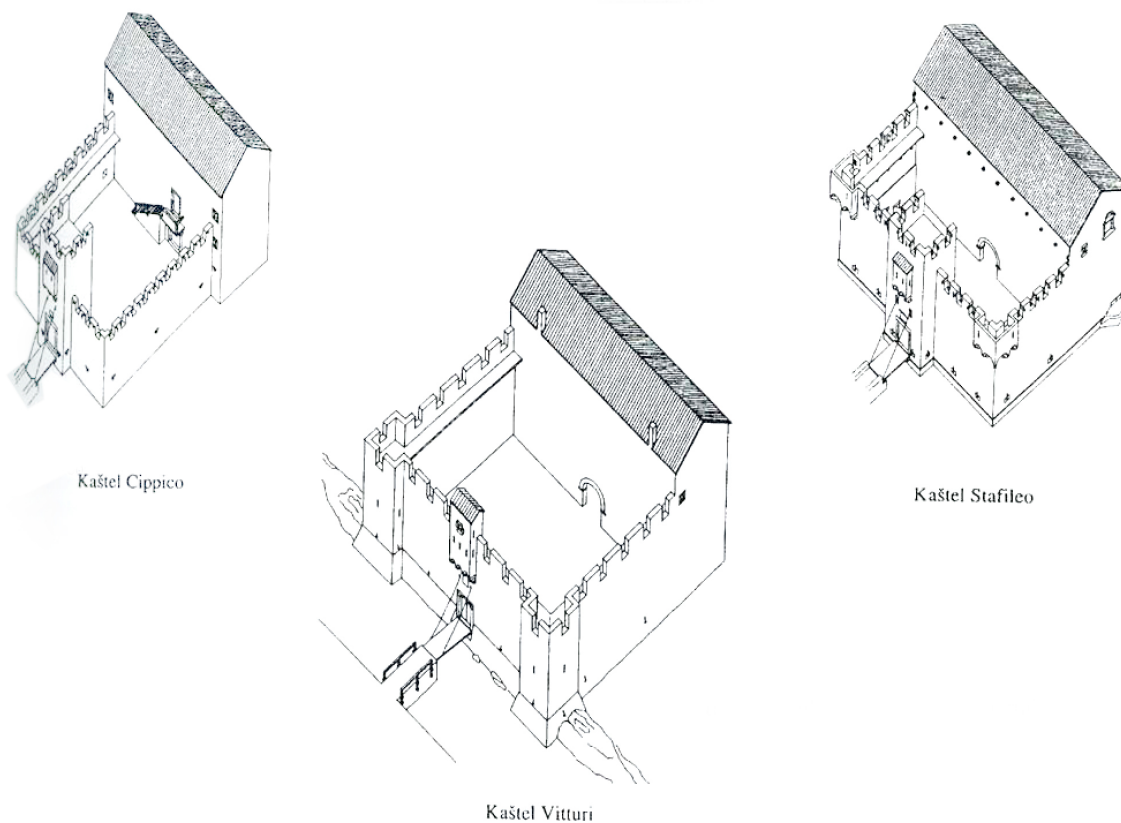
---

54 K. Marasović, 2002: 339

55 J. Pera, 1997: 20

56 Arhiv Rotondo

57 K. Marasović, 2002: 315

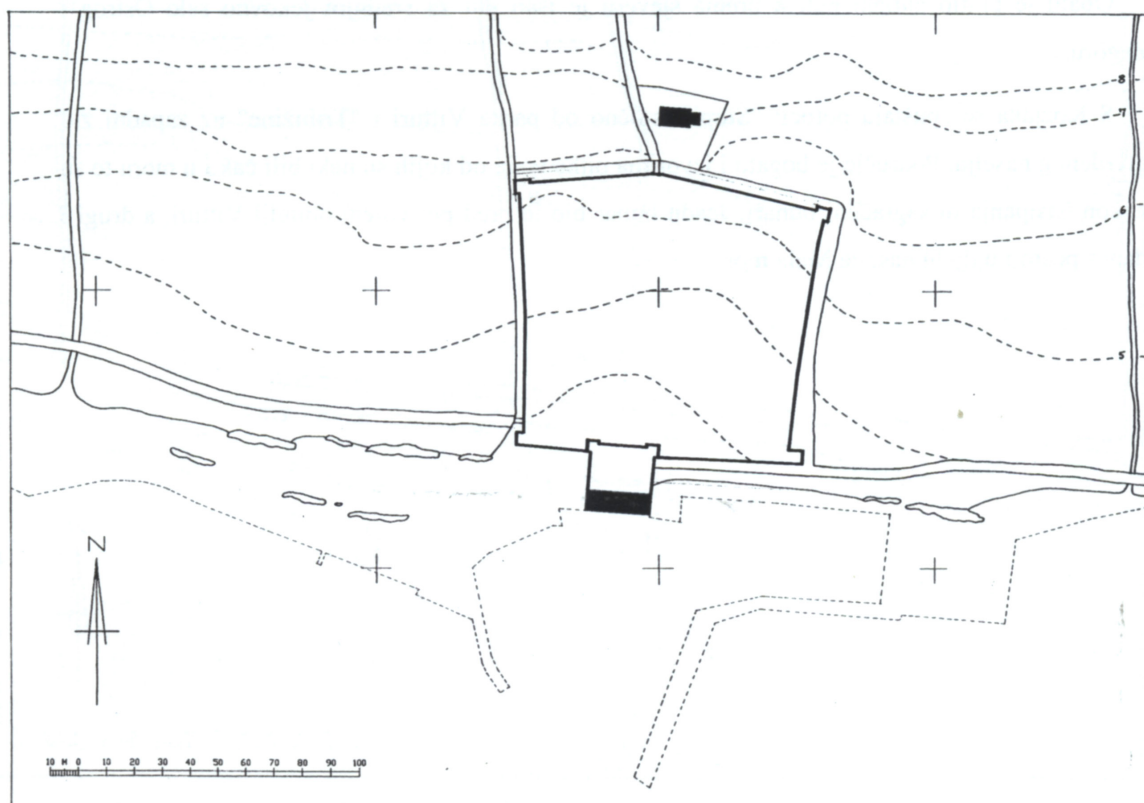
Slika 8. K. Marasović, Usporedba tri kaštelanska kaštela (izv. K. Marasović, 2006:71)

Ne mogu se ti kašteli po estetskim kvalitetama uspoređivati s dubrovačkim ljetnikovcima slobodno raspoređenim u krajoliku, raskošnije opremljenim, podignutim u sigurnijim prilikama,⁵⁸ niti s onima koji tada nastaju u Venetu,⁵⁹ jer nemaju taj slobodan prostorni koncept, ali ipak nisu bez ljepote i suptilnosti.

58 C. Fisković

59 I. Babić, 1991: 162

5. KAŠTEL VITTURI I PROSTORNA SHEMA NASELJA

*Slika 9. K. Marasović, Kaštel Vitturi s naseljem. Pretpostavljeno stanje u 16. stoljeću
(izv. K. Marasović, 2002:148)*

Kaštel Vitturi je najstarija građevina u Kaštel Lukšiću. Nalazi se u južnom dijelu naselja. Sa njegove sjeverne strane je glavni trg Brce, preko kojeg danas prolazi priobalna cesta, a nastavlja se uz sjeverni dio njegovog istočnog pročelja. Južno pročelje leži u moru, gdje je napravljena lučica za brodove, na istočnoj strani je zaštićeni park Vitturi, a na zapadnoj strani je manji prostor s drvećem.

„Kaštel Vitturi, najveću i najbolje sačuvanu renesansnu utvrdu u Kaštelima, podigli su na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće trogirski plemići Jerolim i Nikola Vitturi. Sagrađen je na obali mora, a sastoji se od dvokatne rezidencije na jugu i dvorišta okruženog obrambenim krilima sa kulama na sjeveru. Godine 1990. grupa entuzijasta iz Kaštel Lukšića pokrenula je projekt njegova uređenja. Na temelju istraživanja i studije prostornog razvoja, služba zaštite spomenika odredila je da se kaštel obnovi u onom obliku koji je imao u 18. stoljeću, prije nego

je započela njegova degradacija. U radovima obnove, koji su trajali do 2001. godine, obnovljene su sve drvene međukatne konstrukcije, kamena plastika, obrambeni jarak sa kopnenih strana kaštela, breteš nad ulaznim vratima i dr. Pravilan odabir namjene učinio je kaštel Vitturi glavnim središtem grada Kaštela.⁶⁰

Braća su morala na morskoj obali, osim zidane zgrade s kulama, izgraditi iskope, obrove i nasipe za obranu i to po uzoru na Koriolana Cippica. U dozvoli za izgradnju je pisalo „sagraditi na morskoj obali ili u moru kako se njima čini sigurnije jednu zidanu zgradu ili više njih s kulama, iskopima, obrovima i s ostalim potrebnim i prikladnim za njihovu sigurnost i obranu te za zajedničku i pojedinačnu korist same braće i njihovih nasljednika i na dobrobit ostalih tu sagrađe selo za svoje težake i obrađivače, koji se tu (u selo) žele nastaniti, utvrđeno nasipom i obrovom za očuvanje svojih imanja i sve drugo ostalo raditi što im je potrebno i korisno kako za prihod s posjeda tako i ostaloga što se odnosi na kuću ili kuće kao i na kolone i težake tu naseljene kao što je bilo dodijeljeno gore rečenim gosp. Koriolanu, gospođi Margariti i drugima kojima je bilo dozvoljeno da se kuće i selo smiju pružati na morskoj obali i u moru kolika je širina zemljišta gdje istu zgradu ili zgrade i selo žele podignuti. Obvezuju se ako pak pri gradnji rečenih zgrada i sela zauzmu javni put moraju sagraditi jednaki put na svome zemljištu da bude svima na raspolaganju.“⁶¹ Kaštel je podignut kao pravokutna zgrada, stambene, gospodarske i obrambene namjene, s obrambenim dvorištem i dvije kule. Oko kaštela su izgradili naselje za svoje težake i opasali ga jarkom i bedemom. Organizacijom prostora ovaj tip građevine svjedoči o visokoj razini kulture stanovanja, oblikom i vrijednošću izvedbe, ljepotom i jednostavnošću, govore o specifičnom mentalitetu inicijatora gradnje, trogirskih plemića. Prenoseći gradski model palače-utvrde na gospodarski kaštel, iskazali su funkcionalan stav prema životu. Ono što je u antici villa rustica, u srednjem vijeku postaje utvrđeni zamak, a u renesansi to je kuća vlastelina koji želi unaprijediti svoje gospodarstvo. No, prilike tog vremena, konfiguracija tla, teren s hridinama u moru, antički put, potoci što se spuštaju sa Kozjaka („Stupi“ istočno od kaštela i parka Vitturi, kao i zapadni potok „Trebižine“), usmjeravaju gradnju i mogućnosti arhitekture.

---

60 K. Marasović, 2006: 69

61 Sveučilišna knjižnica, Split, M-31

Po uzoru na palače kojima su u 15. i 16. stoljeću obogaćeni ambijenti većine značajnih talijanskih gradova, palača je volumno izolirana od ostalih kuća u naselju. „*Godine 1510. obrambeni zid naselja još nije bio sagrađen do kraja. Te godine Turci su upali u kaštel Stafileo, čija gradnja također nije bila dovršena. Prema kroničarima, to je bila opomena da se ubrzaju radovi na zidovima naselja Cippico i Vitturi.*“⁶² Kad je izgrađena u Lukšiću prva župna crkva 1530. naselje je već postojalo, jer su crkve tada građene van obrambenih zidina. Ključevi seoskih vrata su izrađeni 1537. od trogirskog kovača Petra.⁶³ Dimenzije sela su u tlocrtu bile oko 100 na 100 metara. Visina zidova je bila oko 3 metra. Na sva četiri ugla bile su četverokutne kule, iste visine kao i zid. Naselja su se na kaštelanskom području gradila uz more, na neplodnom terenu.

Venecija se brine o zaštiti plodnih površina, pa tako splitskoj obitelji Cambi daje dozvolu za izgradnju kaštela godine 1478., tek kad je potvrđeno da se radi o neplodnom otočiću bez drveća, „*hrid od malih stijena u moru...na kojoj će moći osnovati i sagraditi kuću...*“⁶⁴ Izabiranje položaja naselja u prisoju, na rubu polja, a ne u njegovu središtu radi štednje plodnih površina imanentno je radničkim kulturama...Zato i trogirsko-kaštelansko polje ostaje nedirnutu sve do u XX stoljeće, do preorijentacije k industriji.⁶⁵

U 19. stoljeću, kratka vladavina francuskih vlasti donijela je brigu o higijeni, o mrežama cesta i o nastojanju oko razvoja. Rušenje zidina u Splitu pridonijelo je njegovom povezivanju s predgrađima. Zatim, vladavina austrijske vlasti donosi razne komunalne inicijative i povezivanje Dalmacije željeznicom s unutrašnjošću. Centralna vlast iz Beča pokreće radove na splitskim spomenicima, na Dioklecijanovoj palači koja se u to vrijeme proučava i zaštićuje, na razini najvišeg tadašnjeg konzervatorstva. „*Nakon stoljeća raznošenja kamenja i krčenja, teški udarac ruševinama Salone zadala je godine 1647. za kandijskog rata, naredba Foscola o rušenju antičkih zidina da se u njima ne učvrsti turska vojska. Od prvih godina 19. stoljeća vrše se arheološka iskapanja u Solinu. Već u drugoj polovini arheološku zonu presjekla je cesta i željeznička pruga.*“⁶⁶

---

62 I. Babić, 1984: 133

63 V. Omašić, 2001: 163

64 V. Omašić, 1986: slika 24

65 I. Babić, 1991: 182

66 I. Babić, 1991: 183

Austrijska vlast gradi u Kaštel Lukšiću 1865. pristanište za parobrode i izrađuje katastarske mape Dalmacije. 1880. godine obnavlja se Dioklecijanov vodovod, pa je njime nakon gotovo tisućljeća i pol potekla voda.⁶⁷ U drugoj polovici stolecća u naseljima se počela uvoditi javna rasvjeta po ulicama. Tako su 1860. godine postavljeni fenjeri na petrolej u Kaštel Starome.

Slika 10. Kaštel Vitturi, prije Drugog svjetskog rata (izv. Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe)

Slično je bilo i po drugim selima. Ali novo industrijsko vrijeme počelo je polako prodirati i u ovaj kraj.⁶⁸

Kroz čitavo to vrijeme, a zatim i u dvadesetom stoljeću došlo je do devastacija, rušenja dijelova utvrda koji smetaju prometu, kašteli se nestručno nadograđuju, a bogate kaštelanske obitelji početkom 20. stoljeća grade neprimjerene kuće, koje po svojim dimenzijama i stilu nisu u skladu s naseljima. Obiteljska izgradnja se širi bez prethodno izrađenih urbanističkih planova. Krajem 19. stoljeća bolest vinove loze i uvoz vina iz Italije, uz snižene takse, zaustavilo je napredak kaštelanskog kraja.⁶⁹

⁶⁷ I. Babić, 1991, 183

⁶⁸ S. Piplović, 1994:185

⁶⁹ V. Omašić, 1992: 247

Nakon Prvog svjetskog rata, osjeća se napredak, djelomično se rješava agrarno pitanje i razvija turizam. „Između Kaštel Lukšića i Kaštel Starog doktor Petar Kamber gradi hotel „Palace“, a godine 1899. osnovano je „Društvo za ustanovljenje lječilišta i podignuće kupališta na obali Donjih Kaštela“, koje je bilo prvo turističko društvo na tom području.“⁷⁰ 20. stoljeće je donijelo industrijalizaciju u kaštelanskoj regiji, koja se intenzivirala nakon Drugog svjetskog rata. Kaštelansko polje je prema Generalnom urbanističkom planu područje grada Splita.⁷¹ U svojoj raspravi Duško Kečkemet zamjera GUPu da predviđa Split kao grad dug 70 km, širok mjestimice svega 2 km.⁷² Godine 1986. Kaštela osnivaju vlastitu općinu. Generalni plan Kaštela izrađen je godine 1992. temeljen na potrebi zaštite, unapređenja i razvijanja čovjekove okoline. Razvoj bi se trebao temeljiti na poljodjelstvu, turizmu i uslužnim djelatnostima. Godine 1994. općina Kaštela je dobila status grada⁷³

Urbanistički zavod Dalmacije izradio je sedamdesetih godina Prostorni plan općine Split za razdoblje od 1973. do 2000. godine. Odgovorni planer bio je I. Šimunović, a autor obrade poglavlja o graditeljskom nasljeđu T. Marasović. Prostorni i generalni planovi su popisno registracijski, uz smjernice i detaljnu obradu razvitka, a provedbeni planovi sadrže dokumentaciju plansko-analitičke faze.

Provedbeni planovi sadrže: arhitektonski snimak i drugu tehničku dokumentaciju, analizu današnjeg stanja, studiju prostornog razvitka i uzroka degradacije, znanstvenu valorizaciju, program namjene i plan kao završni dokument.

---

70 N.Bučan, 1985: 274

71 I. Babić, 1991: 202

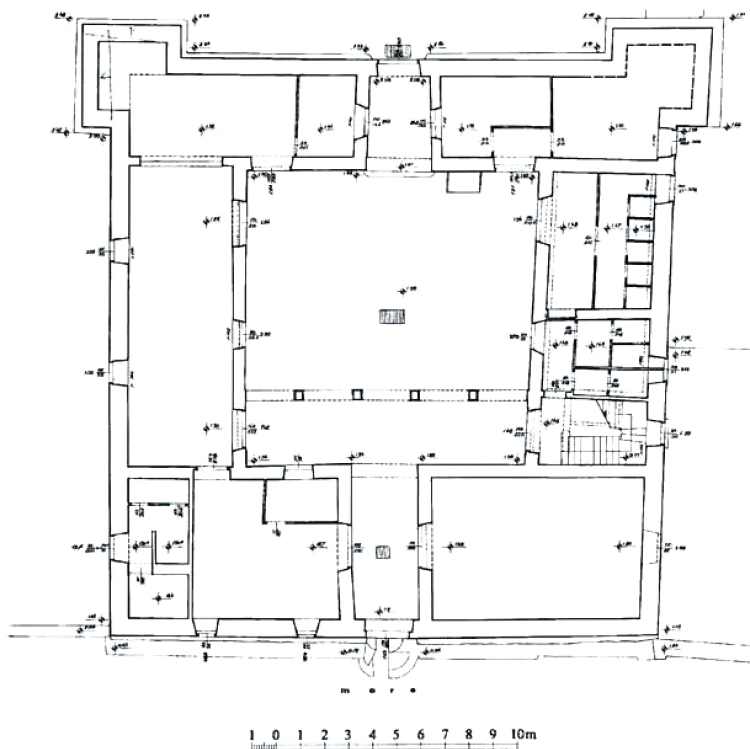
72 D. Kečkemet, str.365

73 K. Marasović, 2002: 18

6. PROJEKT OBNOVE KAŠTELA VITTURI

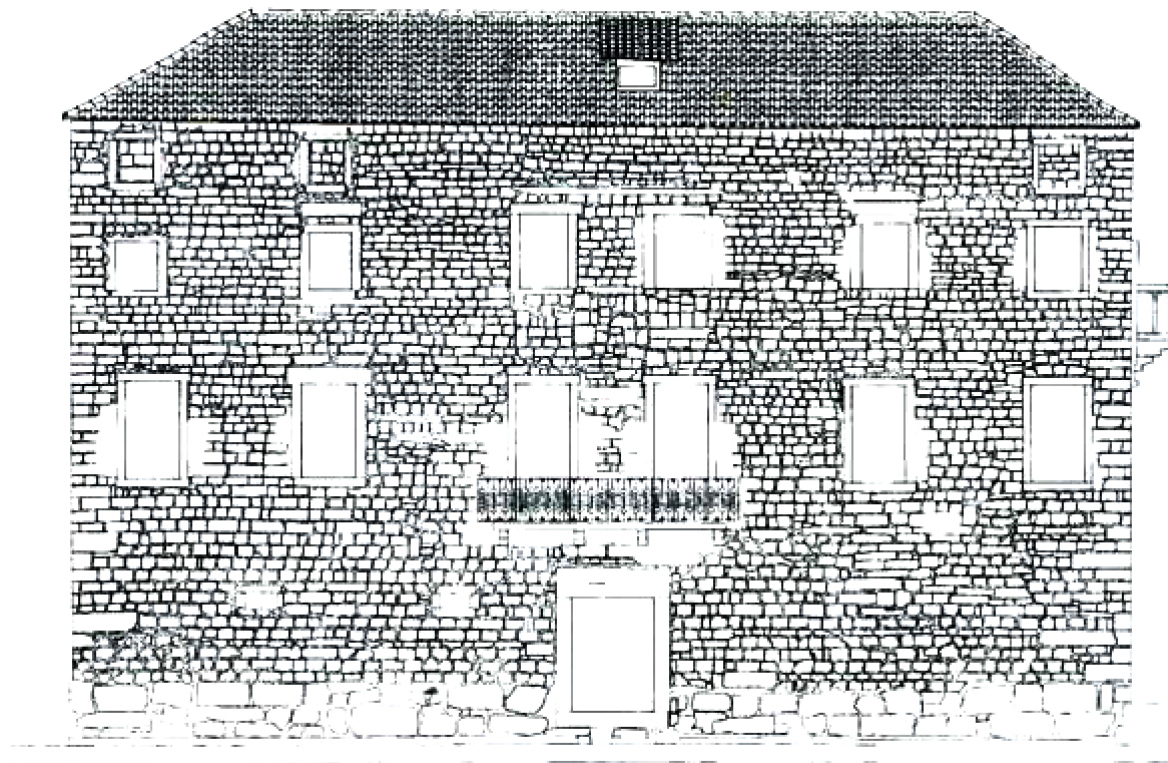
U Splitu 1971. godine, na simpoziju o zaštiti baštine europskih gradova, kao i kasnije u Amsterdamu 1975. godine, zaključeno je da je osnovni zadatak aktivne zaštite oživljavanje, revitalizacija spomenika. Cilj je svestrana valorizacija građevinskog nasljeđa, očuvanje i otkrivanje sakrivenih vrijednosti, da bi se spomenik kulture uključio u suvremeni život. Aktivna zaštita znači uključivanje čitavog društva u dugotrajni i permanentni proces očuvanja kulturnih vrednota, koji se provodi na tri osnovne razine: stručnih službi, društveno-političkih zajednica i šire participacije građana.⁷⁴

Slika 11. Kaštel Vitturi, tlocrt prizemlja, arhitektonski snimak 1974., Konzervatorski odjel u Splitu (izv. K. Marasović, 2006:71)

„Zahvaljujući činjenici što je kaštel Vitturi u Kaštel Lukšiću u društvenom vlasništvu i želji stanovnika da se kaštel uredi i koristi na najbolji način, pokrenuta je akcija njegovog uređenja. Već mnogo prije, godine 1974., Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu izradio je arhitektonski snimak kaštela Vitturi u mjerilu 1:50, koji je temelj za sve radove istraživanja, očuvanja i obnove. Snimak pokazuje stanje vrlo slično današnjem s razlikom što su se u

⁷⁴ T. Marasović, 1985: 43

Slika 12. Kaštel Vitturi, južno pročelje, arhitektonski snimak 1974., Konzervatorski odjel u Splitu (izv. K. Marasović, 2006:72)

*međuvremenu izvršile manje pregradnje nutarnjega prostora. Ukupne vrijednosti kaštela Vitturi u Kaštel-Lukšiću zbrajale su se kroz stoljeća, a isto tako su neke od njih vremenom skrivene ili uništene. Zbog toga je bilo potrebno izraditi studiju prostornog razvoja kako bi se te vrijednosti istražile.*⁷⁵

Jedno od osnovnih obilježja današnjeg vremena prema kulturnoj baštini je sudjelovanje građana u široj akciji očuvanja graditeljskog nasljeđa.⁷⁶ Nastaju razne forme građanskog udruživanja u svrhu zaštite kulturnih dobara, povijesnih spomenika i cjelina. Na inicijativu kaštelanskog društva „Bijaći“ pokrenuta su 1990. godine istraživanja oko kaštela Vitturi, u svrhu izrade prostornog razvoja, i projektne dokumentacije, kao i istraživanja za vrijeme izvođenja radova, koji su trajali od 1993-2001. godine. Istražne radove provele su Miroslava Žic iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu i Katja Marasović, iz Mediteranskog centra za graditeljsko naslijeđe. Napravljena je dokumentacija za zaštitu: Katja Marasović: Studija prostornog razvoja, 1990. Idejni projekt, 1991.

75 K. Marasović, 1994: 223

76 T. Marasović, 1985: 49

Iste godine 1991. izrađeno je izvješće o provedenim istražnim radovima i idejni projekt sanacijskih radova, koje je izradio Conex, Zagreb, odgovorni projektant Miro Čagalj, dipl. ing. građ.

Tijekom 1993. godine izrađen je izvedbeni projekt, kojeg je izradio Conex, Zagreb, odgovorni projektant Damir Čorko, dipl. ing. građ.

Katja Marasović, bila je autor arhitektonskog projekta, 1993., kao i projekta obnove kamene plastike, kojeg radi 1997. Zatim rješava projekt interijera (zajedno s Nikomirom Gabelićem) 1998.

Projektantski nadzor vršila je Katja Marasović, a u istraživanjima 2001. godine sudjelovala je uz nju i arheolog Tajma Rismondo.⁷⁷

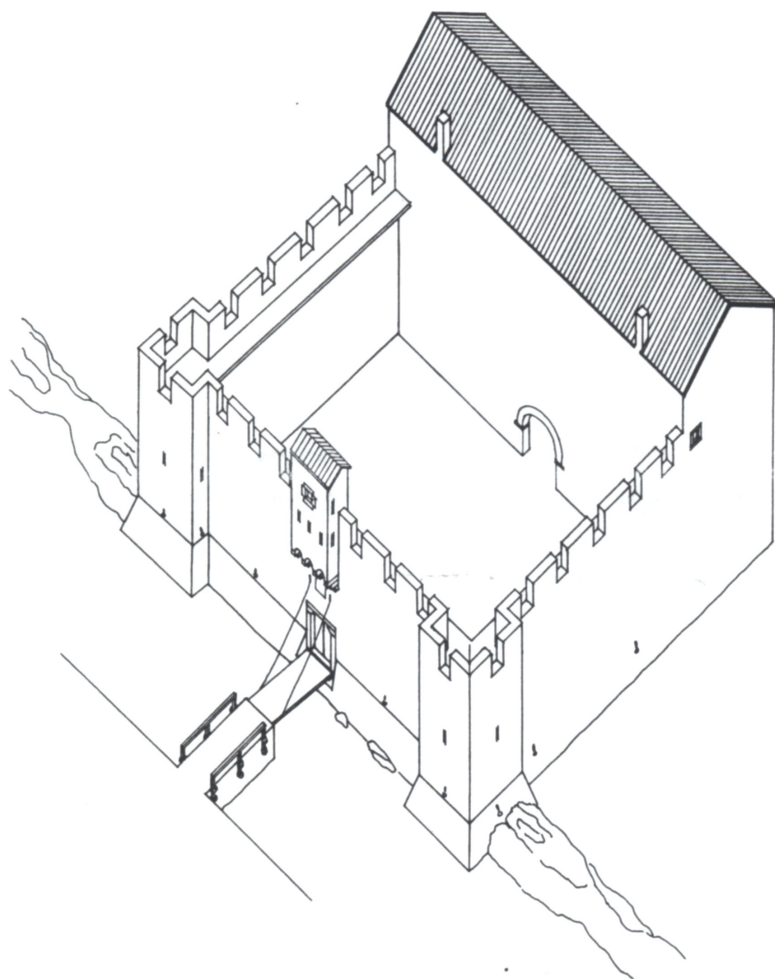
77 K. Marasović, 1994: 223-225

7. STUDIJA PROSTORNOG RAZVOJA

Prostorni razvoj dvorca Vitturi prikazan je u karakterističnim fazama. Proučivši detaljnim analizama sve elemente građevine, povijest, dokumente, stare crteže i fotografije, usporedivši ih sa ostalim, sličnim građevinama, Katja Marasović prikazuje kaštel Vitturi kroz četiri faze karakteristične za genezu građevine.

7.1 PRVA FAZA – OKO GODINE 1500

Dozvolu za gradnju braća Vitturi dobivaju 1487. godine. Radovi su trajali dulje vrijeme, jer mletački dužd Augustin Barbarigo šalje Vitturijevima pomoć, 1493. u građevnom materijalu, željezu, olovu, bravama i dr. Zatim je kaštel dovršen. U najranijoj fazi imao je samo južnu

*Slika 13. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Pretpostavljeno stanje oko 1500. godine
(izv. K. Marasović, 2002:164)*

rezidencijalnu zgradu, s gabaritima 23x7 metara, te vanjski obrambeni zid kaštela, s dvije kule na sjeveru. Taj tip građevine se poklapa sa ranijim kaštelima Cippico u Kaštel Starome i Stafileo u Kaštel Štafilicu. Razlike su bile u dimenzijama i broju kula. Južna pročelja su im usporediva s dubrovačkim renesansnim ljetnikovcima na Šipanu i Lopudu.⁷⁸ Točna godina gradnje je ostala nerazriješena, jer je ploča sa natpisom iznad glavnog ulaza otučena. Tada nisu postojala krila niti galerija, što se vidjelo prilikom istraživačkih radova, jer zidovi krila prema galeriji nisu u čitavoj visini spojeni s južnom građevinom. Također je profilacija južnog otvora (morskih vrata), različita od profilacije lučnog otvora sjevera. Kule su bile otvorene s unutarne strane, prema dvorištu. Na vanjskim zidovima se ne mogu uočiti elementi te faze: obrisi kruništa i rupe od konzola šetnice oko obrambenih zidina, jer su braća Vitturi izmijenili projekt, po uzoru na Cippica, koji je već 1493. dogradio dvokatna krila s renesansnim trijemom i lođom.

Kamenom strukturom i pravilnim profilacijama uokvirenih otvora, s pokretnim mostom sjeverno i morskim vratima južno, ostvaren je različit aspekt funkcija pročelja u slučaju napada. „*Osobito u trogirskim kaštelima većina kuća sagrađena je od klesanog kamena vezanog žbukom, znatno bolje obrađenog od onog na zidovima u splitskim kaštelima, gdje su zgrade rustičnije, s asimetričnim rasporedom otvora.*“⁷⁹

Provodeći istražne radove Žic i Marasović su ustanovile da je sjeverni dio dvorca temeljen na hridima obale, na živcu kamenu, koji je otkriven 10 centimetra ispod postojećeg poda sjevernog krila. Južni dio temelji se na hridima i nasipima u moru, što je rečeno u „Izvješću o provedenim i idejnim radovima za sanaciju“, na temelju podataka o sondažnim bušotinama.⁸⁰

„*Sjeverno pročelje i kule su ojačani u donjem dijelu skošenjem, i imaju otvore za topove. Po dva otvora su i na bočnim zidovima. Na istočnom zidu, unutar dvorišta pronađen je nužnik, tj. niša s odvodom u more. Sličan primjer je i u kuli Tome Skočibuhe u Suđurđu na otoku Šipanu.*“⁸¹

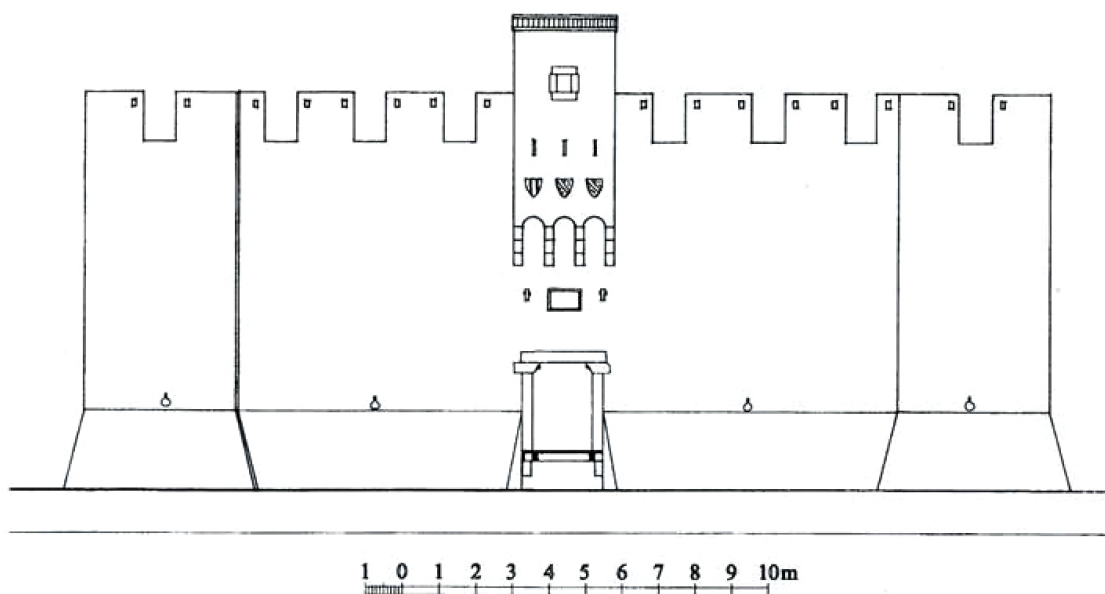
---

78 N. Grujić, 1991: 44-45

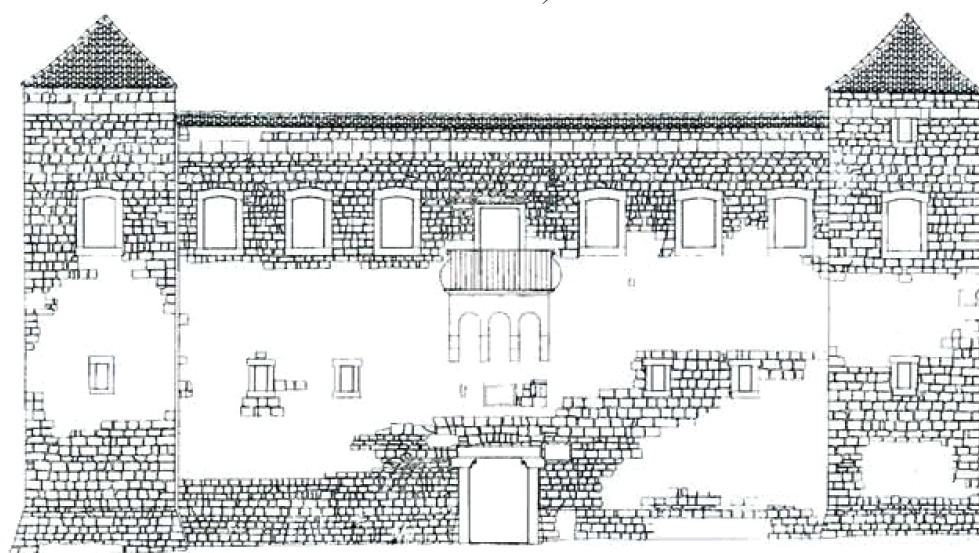
79 I. Babić, 1991: 140

80 CONEX, 1993

81 K. Marasović, 2002: 171

Slika 14. K. Marasović, Kaštel Vitturi, sjeverno pročelje oko 1500. (izv. K. Marasović, 2002:170)

Slika 15. Kaštel Vitturi, sjeverno pročelje, arhitektonski snimak 1974., Konzervatorski zavod u Splitu (izv. K. Marasović, 2006:74)

U istraživanjima 2001. godine, Marasović i Rismondo otkrile su da je sjeverno od dvorca bio kameni most, a ispod njega obala jarka. Most se sastojao od dva dijela: sjeverni, dužine 5,4 metara sagrađen kad i kaštel, gotovo u čitavoj visini sačuvan, osim dva gornja reda kamena, a južni na jedan svod, dužine 4,5 metara, koji je u 17. stoljeću zamijenjen drvenim pokretnim mostom.⁸²

⁸² K. Marasović, 2002: 149

Drveni pokretni most se podizao u slučaju opasnosti uz sjeverno pročelje, pomoću lanaca koji su prolazili kroz uske otvore iznad vrata, gdje su ležišta osovine pokretnog mosta. Sa strana mosta su tri kamene probušene konzole koje su nosile drvenu ogradu. Novi most nije imao konzole za ogradu, već uske otvore na pročelju sa strane vrata, u koje su se umetali krajevi drvene ograde. Drveni most je zamijenjen kamenim kad je 1648. godine tvrđava Klis pripala Veneciji, pa je prestala opasnost od turskih napada. Prilikom iskapanja jarka oko dvorca, pronađen je sloj mulja debljine pedeset centimetara, na koti +0,30 metara, s ulomcima keramike i rogova životinja. Mulj je pronađen iznad današnje razine mora, što znači da je i cijeli jarak dubine 50 centimetara, ispunjen vodom, bio iznad razine mora. Kasnije je jarak nasut, a taj sjeverni prostor po mostu, brvnu, nazvan je Brce. Nad vratima sjevernog pročelja nalazio se breteš, izbačen obzidan prostor na konzolama, otvoren između konzola prema dolje zbog izlivanja vrućeg olova ili ulja, radi obrane, ako bi neprijatelj krenuo na vrata. Ispod breteša, a iznad ulaznih vrata, bila je profilirana kamena ploča s otučenim natpisom. Vjerojatno je govorila o početnoj izgradnji kaštela, kao što je to slučaj i u palači Cippico, a gdje je nad ulazom oznaka da je njegov kaštel građen azijskim plijenom, a gradili su ga Koriolanovi veslači – galioti. Prema usporedbi s drugim kaštelima Katja Marasović zaključuje da je u početku bila izgrađena južna građevina i obrambeni zidovi sa kruništem. U prizemlju zgrade su bile konobe, pa se na katove uspinjalo unutrašnjim drvenim stepenicama.⁸³ Pronađena su dva mlinska kamena i tijeska za masline.

Južno pročelje podignuto je u moru, a počinje pri dnu s tri reda velikih blokova u bugnatu i slično je južnom pročelju kaštela Cippico, s jednostavnim „morskim“ vratima, s jastučićem nad nadvratnikom.⁸⁴ Na prvom katu su bili mali pravokutni prozori i dvije okrugle puškarnice (obnovljene 2001. godine).⁸⁵ Ciccarelli je smatrala, budući da su ti okrugli, djelomično oštećeni i zazidani otvori, s jedne i druge strane kasnije pridodanog balkona, možda bili obrambeni, „*ali je to teško tvrditi radi oštećenosti.*“⁸⁶

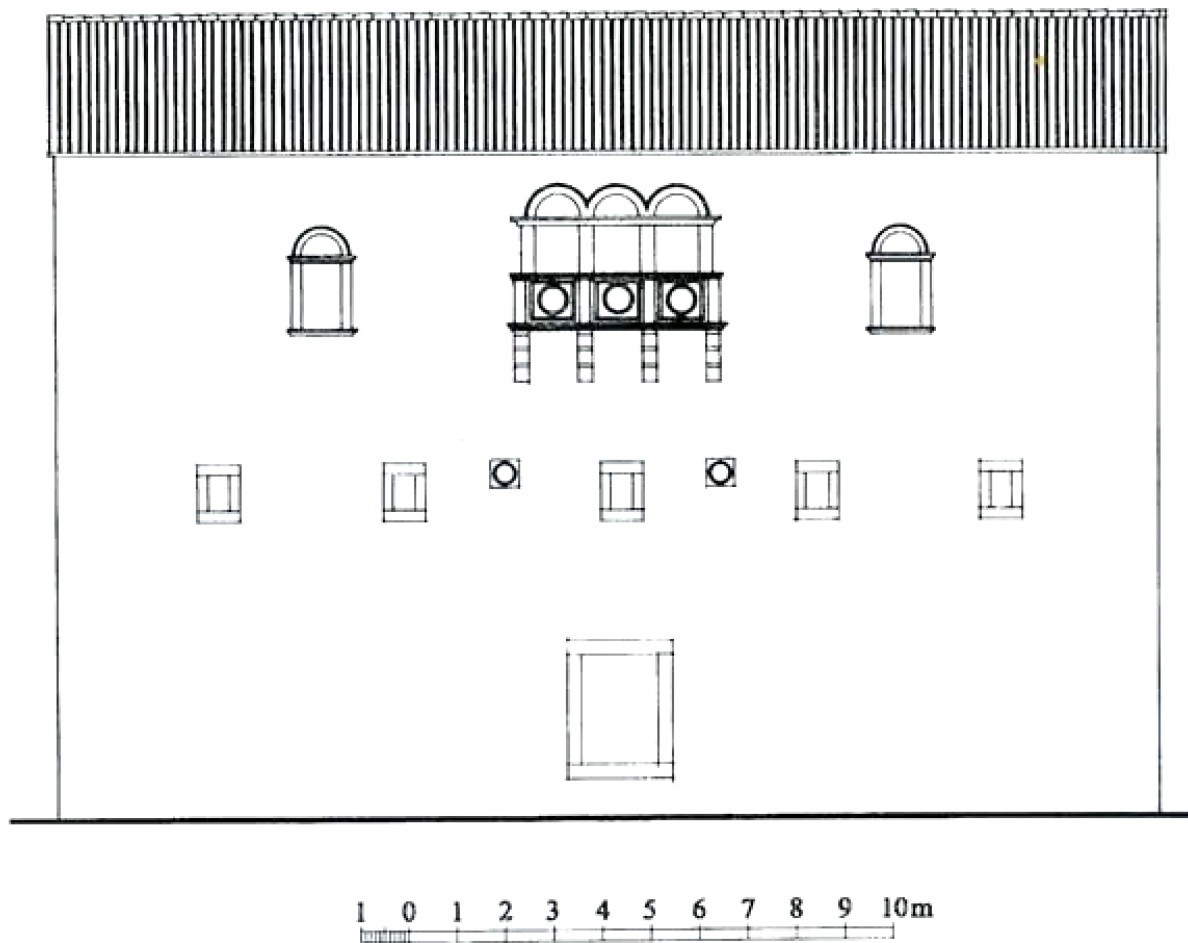
---

83 K. Marasović, 1994: 213 - 214

84 K. Ciccarelli, 1964:

85 K. Marasović, 1994: 213 - 214

86 K. Ciccarelli, 1964:

Slika 16. K. Marasović, *Kaštel Vitturi, Južno pročelje 1500 god.* (izv. K Marasović, 2002:166)

U prvoj fazi, balkon je bio na drugom katu južnog pročelja, primjeren renesansnoj tradiciji, gdje je taj element bio učestao u stambenoj izgradnji, kao i na tadašnjoj arhitekturi u drugim središtima Dalmacije (Boka Kotorska, Korčula, Vis, Hvar, Split), na čijim su fasadama osebujni, redovito dugački kameni balkoni predstavljali žarište dekoracije, pojačavajući dignitet cjelokupnog piano nobile.⁸⁷

Tragovi dvaju pravokutnih prozora su lijevo i desno od balkona, a u istražnim radovima su otkriveni i s unutarnje strane. Još su tri takva otvora uništena kasnije otvaranjem većih prozora. Na drugom katu je bio „piano nobile“, što je različito od gradskih palača u kojima se nalazio na prvom katu. Drugi kat je imao trodijelni renesansni otvor s balkonom i dva polukružna renesansna prozora na južnom pročelju.

⁸⁷ K. Horvat – Levaj, 2001: 142

Doprozornici su imali tri kanelure, što kao i arhitrav nije tipično za prostor Trogira i Splita, već je specifična karakteristika kaštelanskog prostora.

Otvori tog reprezentativnog kata nam govore o unutrašnjem rasporedu podijeljenom na salon (tinel) i dvije sobe sa strana.⁸⁸ Ciccarelli smatra da su oba kata kasnije, što je vidljivo iz dokumenta iz 1602. godine o razdiobi imanja, imala reprezentativne salone na prvom i drugom katu. No Marasović smatra da su na prvom katu u početku bila skladišta, jer su prozori bili malih četvrtastih dimenzija, a kuhinja je također mogla biti smještena na prvom katu. Po jedan renesansni prozor bio je na bočnim pročeljima, jer su u istraživanju pronađeni s unutarnje strane njihovi rasteretni lukovi.

Kad su u kasnijim fazama probijani veliki prozori, dva mala renesansna prozora su uzidana u istočno krilo, a dijelovi ostalih uzidani su na razna mjesta u kaštelu. Ostale su četiri odsječene trostruke konzole balkona drugog kata, sačuvan je i vijenac otvora, klupčica i rasteretni luk trifore, kao i doprozornik s tri kanelure, a dvadeset komada ostataka lukova, polumjera 50 i 43 centimetara sa trifore i sa renesansnih prozora, pronađeni su u zaziđu nad vijencem. Polukružni prozori s kaneliranim doprozornicima, koji nemaju kapitule već spoj sa horizontalnim nadvoj- vijencem, bili su na trifori u prvoj fazi. Na drugom katu bočnih pročelja bio je manji četvrtasti prozor, vezan za funkciju kamina, kojih su tragovi pronađeni u unutrašnjosti na sjevernom zidu.

Dva kamina su bila postavljena simetrično; u zapadnom, zazidanom, pronađeni su ostaci slomljenih konzola kamina. Pronađeni su u unutrašnjosti i ostaci odsječenih kamenih konzola, koje su nosile nadzidnice drvene konstrukcije, nad prizemljem i prvim katom. U istočnom krilu nalazili su se ostaci komina i pila, pa se može pretpostaviti da je tu bila kuhinja. U prizemlju je bilo skladište i konoba, u koje se ulazilo iz prolaza prema moru, kao što je u početku i prvi kat, sudeći po malim otvorima, služio kao spremište, u koje se ulazilo drvenim stubištem, a tek u drugoj fazi i on postaje reprezentativan.

Unutrašnja organizacija prostora povezana je sa načinom života njihovih korisnika, kao i gospodarskim djelatnostima koje su obavljane na njihovim posjedima. Važni aspekt

---

88 K. Marasović

Slika 17. Kaštel Vitturi. Ostaci kamina na II katu južne građevine, 1993. (snimila K. Marasović)

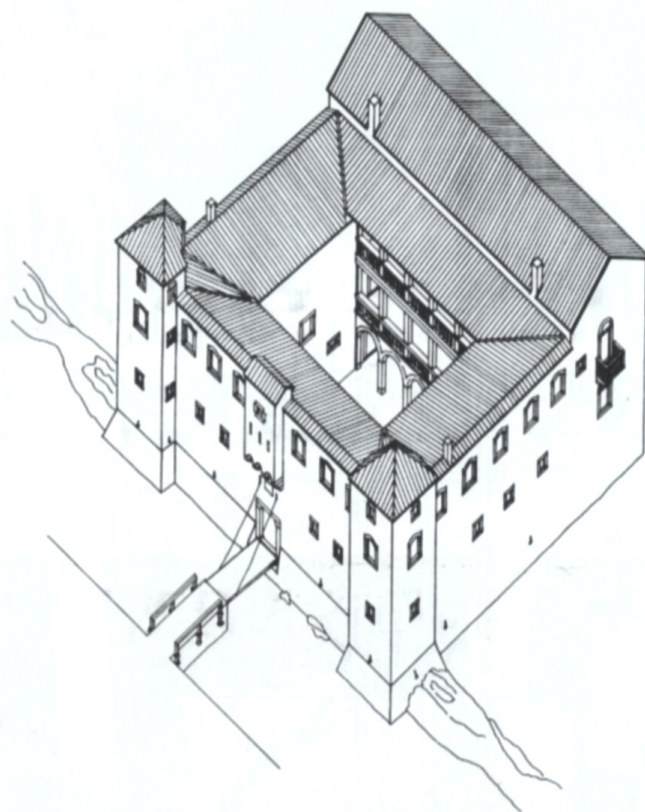
unutrašnjeg prostora je sklonište za seljake, u slučaju opasnosti, kao i mogućnost bijega, kroz južna vrata, brodovima. Kao što je to bio slučaj s napadom na kaštel Koriolana Cippica u Kaštel Starom.⁸⁹

Na temelju usporedbe s kaštelom Stafileo, iz godine 1508. i kaštela Rosani, koji je dobio dozvolu za gradnju 1482., a koji su sačuvali izvornu krovnu konstrukciju, Katja Marasović zaključuje da je i krov kaštela Vitturi u početku bio dvostrešan. Najranija faza se po tipu poklapa s prvom fazom izgradnje kaštela Koriolana Cippica u Kaštel Starom, iz godine 1481. i kaštelom Stafileo u Kaštel Štafiliću, iz godine 1508., na kojima su mnogi elementi slični kao na kaštelu Vitturi.

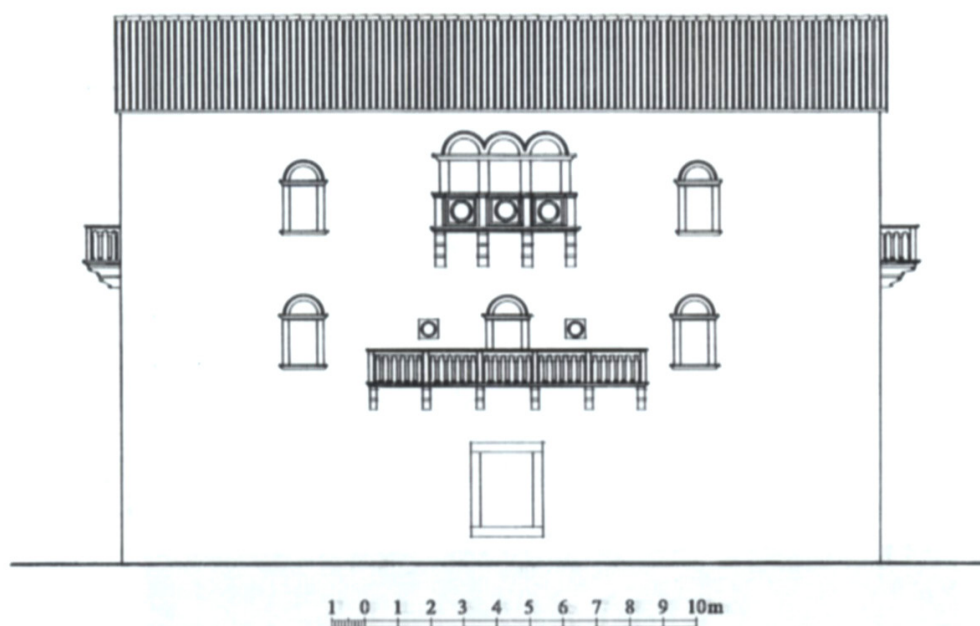
---

89 C. Fisković, 29-46

7.2 DRUGA FAZA IZGRADNJE – 1564. GODINA

Slika 18. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Pretpostavljeno stanje oko 1600. (izv. K. Marasović, 2002:176)

Slika 19. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje oko 1600. (izv. K. Marasović, 2002:180)

U dokumentu „Division del castello“ iz 1602. o razdiobi kaštela i imovine ždrijebom među braćom Vitturi, iz popisa imovine vidi se raspored i organizacija prostora, kao i bogatstvo detalja i stvari koje su ispunjale dvorac. Dvorana na prvom katu se koristila kao jedinstven prostor, kao i prostor drugog kata. Jedna soba je bila oslikana.⁹⁰ „Dvorane su se pružale tako da im se duža poprečna os poklapa s odgovarajućom dužom osi cjelokupnog tlocrta palače, što je česta oznaka renesanse.“⁹¹ Na prvom katu bio je salon s balkonom i šest prozora, sa kaminom, kamenim ormarom, stol, škrinje, stolice „da pozzo“. Od četiri zidna umivaonika „pille quattro di tenuta di secchi“, jedan je bio u salonu.

Natpis koji nam svjedoči o drugoj fazi „JACOBUS ET HIERONIMUS VETURI FRATRES IN HANC FORMAM PROPRIIS S(UMPTIBUS) REDEGERUNT MDLXIII“, u prijevodu – Braća Jakov i Jerolim Vitturi izgradiše u ovom obliku vlastitim troškovima 1564-, a koji su braća dala uklesati na vijencu drugog kata novosagrađene galerije, ispisan je klasičnom kapitalom. Natpis nam govori da su galerija i krila izgrađeni 1564. Raščlamba prostora lukovima i stupovima najreprezentativniji je element dvorišta. Galerija ima pet jed-

Slika 20. Č.M. Iveković, *Renesansna galerija dvorišta kaštela Vitturi i kasnije izrađene stepenice* (izv. K. Marasović, 2006:76)

90 K. Cicarelli, 1964

91 N. Grujić, 52-61

nostavno profiliranih renesansnih lukova, koji su na kvadratnim, monolitnim stupovima i čine trijem. Nad trijemom je rastvorena lođa u oba kata, ograđena četverouglastim neprofiliranim stupićima. Nad ogradama su četvrtasti pilastri s glavicama i bazama. Ta dvostruka galerija je izuzetak u Dalmaciji u doba renesanse. Ona djeluje necjelovito, jer se ne proteže na ostala tri zida, ali je ipak skladna jer je nasuprot ulaza.⁹²

Krila su tada izgrađena 1 m niža nego u doba istraživanja, što se vidjelo po spoju s južnom građevinom da su bila izgrađena naknadno. „*Na dvorišnoj strani južne građevine, sačuvane su na prostoru potkrovlja galerije kamene konzole, koje su nosile nadzidnicu jednostrešnog krova, a sačuvana kamena streha je od kiše štitila spoj galerije s južnom građevinom. Nad krilima je bio jednostrešan krov, s padom prema dvorištu. Na mjestu kruništa uzidani su otvori za obranu, s kamenim okvirima s lučnim nadvojem. Imali su re-chione sa strana prozora, koji su vremenom bili uništeni i izgledali poput stršećeg vertikalnog kamena. Kule su dozidavanjem i nadgradnjom postale trokatne, a unutrašnji otvori prema dvorištu su zatvoreni, stvarajući peterokutni tlocrt. Kule su dobile četverostrešni krov.*“⁹³

DVORIŠTE

U prvoj fazi dvorište je bilo okruženo na jugu zgradom, a na ostalim dijelovima obrambenim zidovima. Kasnije je izgrađena galerija, kao i istočno, zapadno i sjeverno krilo. U dvorištu je prilikom istraživanja 30-40 cm ispod postojećeg pločnika pronađena kamena kaldrma. Ona je ugrađena prije krila, dakle prije 1564. što se zaključuje po tome što je sjeverno krilo nasjelo na nju.⁹⁴ Kaldrma je bila od crvenog kamena podijeljena dijagonalno rigolima. Dvije ploče tijeska za masline upotrijebljene su bile za kasniji pločnik.

---

92 K. Cicarelli, 1964

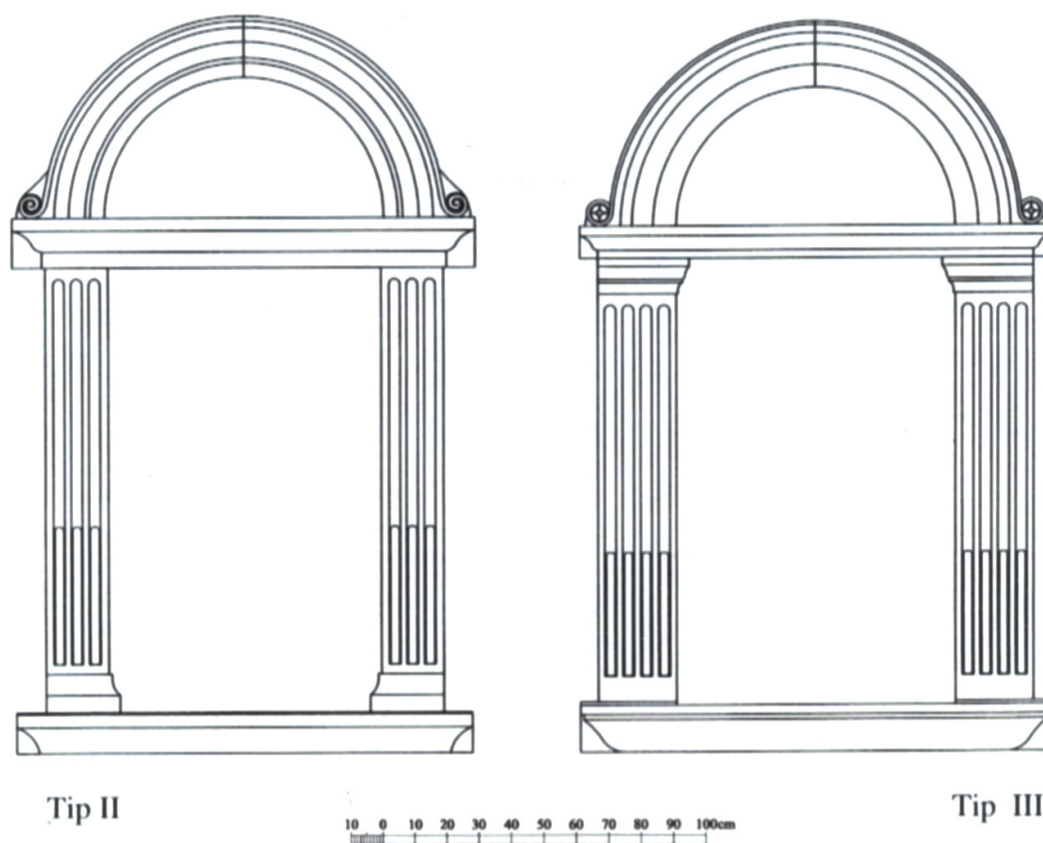
93 K. Marasović, 2002: 177

94 K. Marasović, 2002: 175

OKVIRI PROZORA

Kameni okviri prozora i ulaza na fasadama, sastavljeni su od profiliranih doprozornika i dovratnika. Na kaštelu Vitturi, Katja Marasović zaključuje da postoje tri vrste istog tipa prozora:

1. doprozornik s tri kanelure, bez rozete (prozori i trifora u prvoj fazi).
2. doprozornik s tri kanelure, s rozetom (dva komada naknadno ugrađena na prvi kat istočne fasade.
3. doprozornik s četiri kanelure i rozetama (dva komada naknadno ugrađena na prvi kat zapadnog pročelja, a doprozornici s dva prozora su ugrađeni kao okvir vrata jedne kuće u selu).

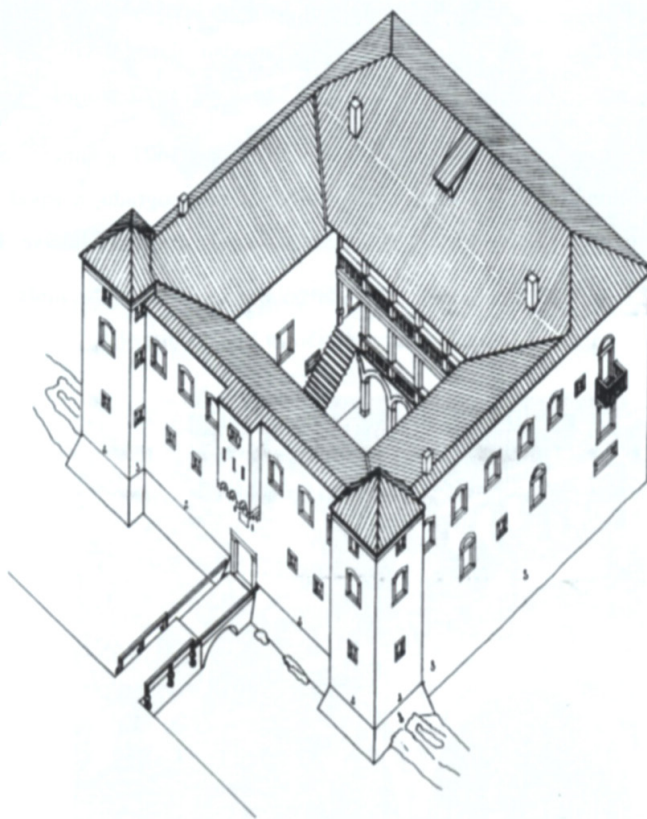

Slika 21. K. Marasović, Kaštel Vitturi. II i III tip renesansnih prozora (izv. K. Marasović 2002:180)

U drugoj fazi prvi kat južne građevine postao je reprezentativan, umjesto malih pravokutnih prozora ugrađuju se tri renesansna prozora 2. tipa. Kasnije su zamijenjeni velikim baroknim prozorima. Prozori 3. Tipa ugrađuju se u bočna krila južne građevine, na prvom i drugom katu, ali se i oni kasnije zamijenjuju baroknim prozorima. Od njih se na drugom katu sačuvao trag luka s vanjske strane i rasteretni luk renesansnog prozora s unutarnje strane, a na istočnom pročelju trag prezidavanja na mjestu luka prozora.⁹⁵

7.3 TREĆA FAZA – 1760. GODINA

Ovu fazu razvoja Katja Marasović navodi kao ukrašavanje južne građevine. Protjerivanje Turaka iz Klisa 1648. godine otklonilo je neposrednu ratnu opasnost, te zbog toga postepeno gubi smisao fortifikacijsko-defenzivni koncept naselja.⁹⁶ Kad je 1699. prestala turska opasnost, nasipava se prostor ispred ulaza u kaštel, pa nastaje seoski trg Brce, kao i u drugim naseljima.

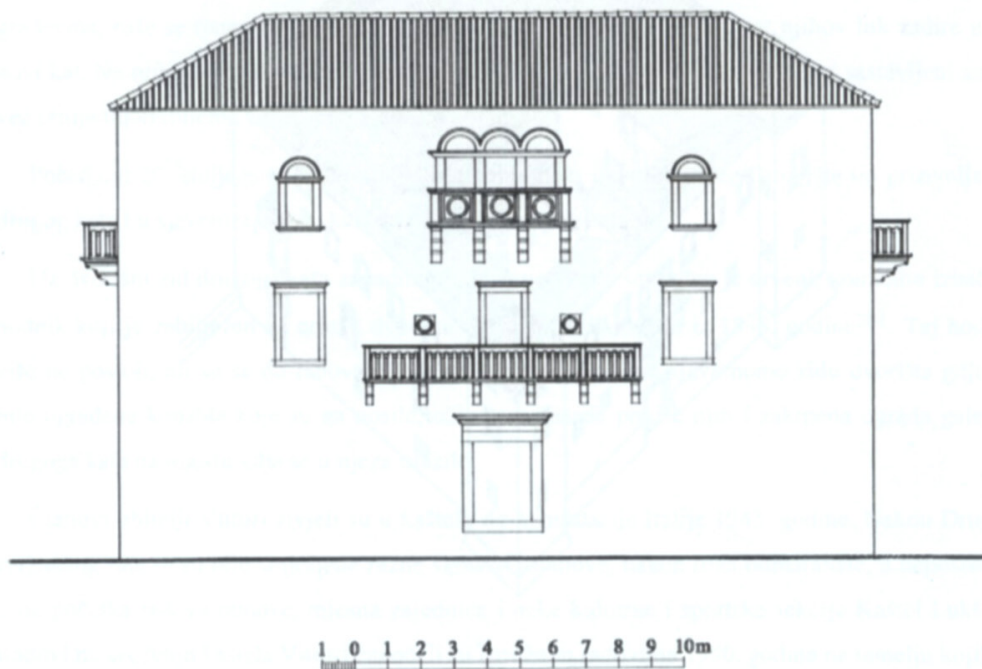

Slika 22. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Pretpostavljeno stanje 1700. (izv. K Marasović,

2002:186)

95 K. Marasović, 2002: 181

96 I. Babić, 1991: 165

Slika 23. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje oko 1700. (izv. K Marasović, 2002:189)

Krov na krilima se podiže za jedan metar i spaja sa visinom južne građevine, koja dobiva četverostrešni krov. Na prvom katu južnog pročelja gradi se peterodjelni balkon, a na drugom katu bočnih pročelja jednodijelni balkončići. O velikom balkonu saznajemo iz dokumenta o razdiobi, gdje se spominju vrata balkona na salonu prvog kata, kao i kuhinja i sobe u krilima.⁹⁷ „Ograde balkona su bile od stupića, kružnog tlocrta s bazom i kapitelom, profiliranog vijenca s lukovima, istog tipa kakva je i ograda terase trogirске katedrale. Balkonska ploča je s renesansnom profilacijom i dvostrukim konzolama, koje teže baroku.“⁹⁸ Sačuvane su četiri konzole balkona na izvornoj visini, a dvije su bile ugrađene u zvonik nove crkve. Balkon drugog kata je uništen, ali su sačuvane 4 konzole, a neki njegovi elementi su uzidani u druge dijelove kaštela i u štalu, koja je bila podignuta s istočne strane dvorca, kao i na starom groblju, pored stare župne crkvice. Sačuvana su na južnom pročelju dva kraja vijenca ograde, koja nam kazuju o dužini balkona. Katja Marasović zaključuje, služeći se crtežom A. Barbijerija iz 1745. godine i slikom „Sv. Roka“ iz 1760., da je na drugom katu ostala renesansna kompozicija, trifora i dva renesansna prozora, a na prvom katu je pet novih otvora i balkon. Naknadno se otvaraju novi otvori uz rubove pročelja na jugu, različiti od baroknih, jer nemaju vijenac nad prozorom.

97 K. Cicarelli, 1964: 177

98 K. Marasović, 2002: 181

Tim novim otvorima je narušena statika i sklad pročelja, pa time započinje degradacija palače. Tada je dvorište dobilo novi pločnik, 30 cm iznad starog. Kad je zasut jarak na sjevernoj strani dvorca, oborinske vode su se nakon kiše slijevala na ulazna vrata, pa je napravljen kanal ispod pločnika u dvorištu, koji je oborinsku vodu odvodio u more.

KAMENA DVORIŠNA STUBIŠTA

U dokumentu „Division del castello“ iz 1602. godine, kao i u dokumentu „In castel Vitturi“ iz 1621. godine, spominje se postojanje dvaju kamenih stepeništa, sa po 21 stubom, na istočnoj i zapadnoj strani dvorišta uz galeriju, ispod kojih je bilo skladište. „*One su se naslanjale na istočni i zapadni zid dvorišta, pa su zatvarale pokrajne lukove trijema i kidale ogradu prvog kata galerije.*“⁹⁹ Nakon drugog svjetskog rata Konzervatorski zavod za Dalmaciju dao je ukloniti te stepenice kojima se iz prizemlja ulazilo na prvi kat.¹⁰⁰

Dva stubišta i ostaci dva mlinska kamena i dva tijeska za masline, pronađena u dvorcu, svjedoče o dvije obitelji koje su tada tu stanovale.

U dokumentu „In castel Vitturi“ spominju se prostori i dimenzije zidanih dijelova i konstrukcije između katova, kao i 4 pila i kamini.¹⁰¹ „*Tijekom radova pronađena su četiri kamina i jedno pilo na prvom katu, a u prizemlju dijelovi jednog kamina. Ukrasni dio jednoga pila uzidan je u kapelu Svetog Roka, koja se spominje u 17. stoljeću.*“¹⁰²

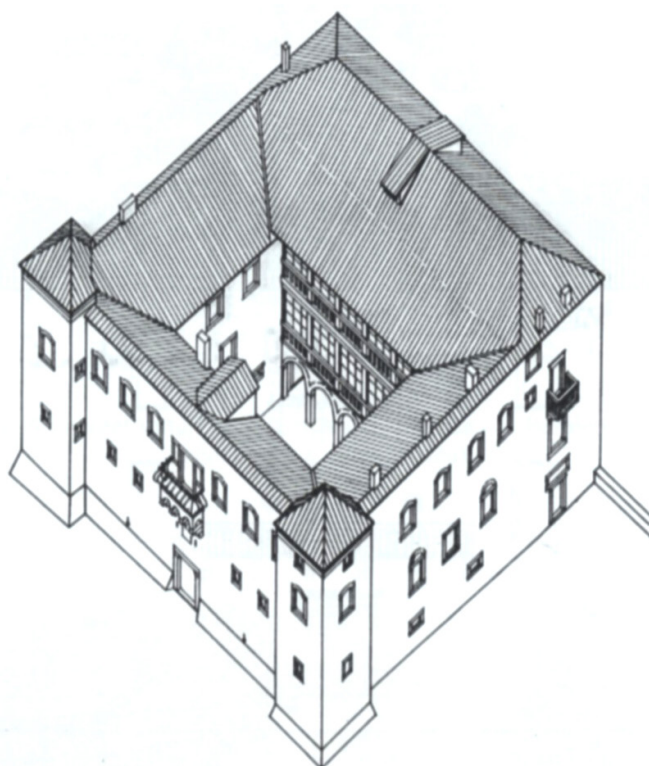
99 C. Fisković, 1951: 164

100 K. Cicaralli, 1964:

101 K. Cicarelli, 1964: 177

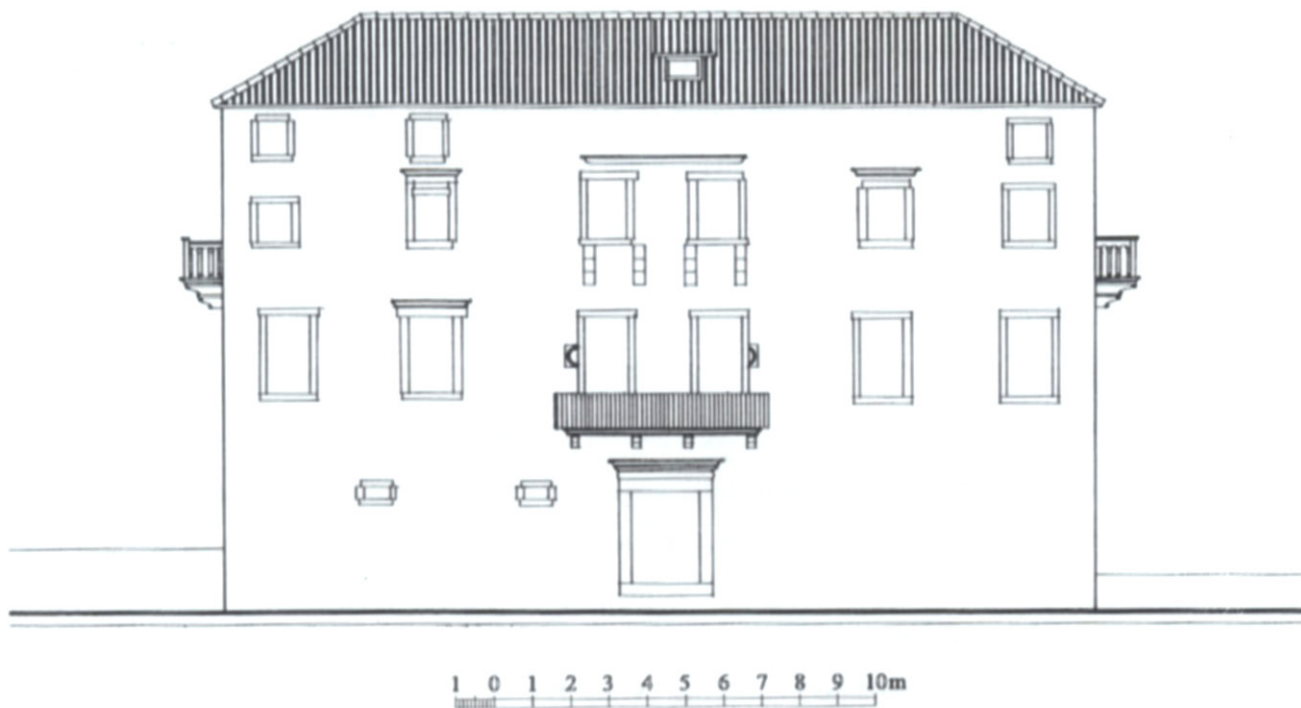
102 K. Marasović, 2002: 185

7.4 ČETVRTA FAZA – POSTOJEĆE STANJE 1974. GODINE

Slika 24. K. Marasović, Kaštel Vitturi, stanje 1974.

(izv. K. Marasović, 2002:190)

Slika 25. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje prije obnove (izv. K. Marasović

2002:166)

„Postupno se očito mijenjao izgled kaštelanskih naselja. Širenjem, međusobnim povezivanjem, nestaje plastičke cjelovitosti prizmatičnih masa sela zatvorenih zidinama... U 19. i početkom 20. stoljeća grade se nove crkve i zvonici u naseljima. Nova župna crkva u Kaštel Lukšiću postaje izraz dovršenja ranijih klasnih, feudalnih koncepcija naselja, u kojima je dominirao kaštel gospodara, sada nadvišen seoskim zvonikom.“¹⁰³

Uz sam kaštel Vitturi grade se gospodarske zgrade, narušavajući cjelovitost i vizuru dvorca. Gradi se štala i mlin za masline istočno, a bratska kuća zapadno, uz zidine dvorca. Na južnoj strani dvorca, umjesto trifore ugrađuju se dva prozora, a uz rubove zgrade na drugom katu po jedan prozor i još dva u potkrovlju. Ti novi otvori su umetnuti, jer je u južnoj građevini, iznad istočnog i zapadnog dijela drugog kata, izgrađeno potkrovlje, spuštanjem stropne konstrukcije. To je razlog što su srušeni renesansni prozori južnog i bočnog pročelja, jer je njihov luk zadirao u taj novi kat potkrovlja.¹⁰⁴ Ta nova gradnja je poremetila statiku i skladne međukatne konstrukcije. Od 1760. godine dvorac je doživio neke pregradnje, otvaranje novih otvora, zatvaranje starih, rušenje kamenih stepenica u dvorištu i gradnju dva stubišta unutar građevine. U istočnom krilu stubište do drugog kata, a u sjevero zapadnoj kuli od prvog do drugog kata. Uništeni su mnogi detalji interijera kao kamini i pila.

U dvorištu, na drugom katu zapadnog i sjevernog krila bio je sagrađen drveni hodnik na konzolama, izbačen van zida. Dokaz su konzole pronađene na tom mjestu, a iznad njih ožbukani zid (hodnika), kao i zakrpana ograda galerije gdje se u njega ulazilo.¹⁰⁵ Dokaz je i crtež iz 1848. godine, kojeg je nacrtao Sir J.G. Wilkinson, putujući po Dalmaciji i Crnoj Gori.¹⁰⁶

U 19. stoljeću je nastavljeno uništavanje dvorca. Srušena su oba balkona južnog pročelja, a zatim se na prvom katu gradi manji balkon, na starim konzolama, s novim balkonskim pločama i željeznom ogradom. Umjesto trifore drugog kata umeću se dva prozora, napravljena od materijala s trifore.

---

103 I. Babić, 1991: 171,172

104 K. Marasović, 2002: 191

105 K. Marasović, 1994: 218

106 Sir Wilkinson, 1848

Na sjevernoj strani, gdje je iznad ulaza bio breteš u visini dva kata, koji je nadvisivao krunište, D. F. Karaman navodi da je krajem 19. stoljeća tu bio balkon napravljen s „ne baš elegantnom ogradom od kovanog željeza.“¹⁰⁷ Balkon je bio na konzolama i ploči srušenog breteša. Na gornjem dijelu zida pronađen je prozorčić orijentiran prema dvorištu kaštela, a na donjem nivou otvor kroz koji se ulazilo u breteš, sa ophoda za obranu.

Slika 26. Kaštel Vitturi, istočno i sjeverno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)

U 20. Stoljeću se uz neke pregradnje nastavila devastacija dvorca. „Dalmatinski spomenici ne označuju doduše prekretnicu u povijesti umjetnosti, ali je popunjuju a vrijednost umjetničkog djela nije samo u značenju koje ono pridonosi u povijesnom razvoju umjetnosti već i u samoj umjetničkoj vrsnoći djela. Ako je umjetnički rad jasno i snažno izveden i ako prirodno raste iz svoje sredine i svog vremena, ima svoj značaj i vrijednost. Tim mjerilom mi ocjenjujemo i dalmatinske spomenike. Stvarali su ih većinom domaći majstori prema lokalnim potrebama i mogućnostima a narod ih je kroz stoljeća skupljao i čuvao. Po tome imaju za

107 D. F. Karaman, 1964: 177

nas, ovdje na pragu naše zemlje, posebno nacionalno značenje... Za vrijeme Drugog svjetskog rata Talijani , a osobito njemački vojnici nakon pada Italije, pljačkaju dvorac Vitturi. Talijani Njemci i Ustaše redom su raznijeli namještaj, arhiv i knjižnicu, i kaštel je ostao potpuno prazan. Okupator je uništio arhiv obitelji Vitturi, u kojem je bilo mnogo isprava o kmetskim odnosima u Dalmaciji. ¹⁰⁸

U radovima obnove koji su trajali do 2001. godine, učvršćeni su temelji, obnovljene su sve drvene međukatne konstrukcije, kamena plastika, vraćen obrambeni jarak sa kopnenih strana kaštela, breteš nad ulaznim vratima ... Kaštel Vitturi postao je glavno kulturno središte grada Kaštela.

---

108 C. Fisković, 1946: 21, 26

8. AKTIVNI PRISTUP ZAŠTITE GRADITELJSKOG NASLJEĐA

Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu sadrži u samom postupku četiri osnovne di-onice rada. Nakon popisno-registracijske obrade, pristupa se analitičkoj i plansko-projektnoj obradi, zatim izvedbi radova, a pri završetku počinje stalno održavanje i inspekcija spomeni-ka kulture.¹⁰⁹ Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu, smatrajući kaštelanske kaštele kao tipične i jedinstvene, s iznimnom umjetničkom vrijednošću, kao svjedočanstvo o prijelomnim događajima za to područje, izradio je arhitektonski snimak kaštela Vitturi već 1974. godine. Godine 1990. pristupa se istraživanjima i valorizaciji dvorca na osnovu sakupljene dokumentacije i stručnog vrednovanja.

Nakon istraživačkih radova, prikaza studije prostornog razvoja i idejnog projekta Katje Marasović, o objektu „Kaštel Vitturi“ u Kaštel Lukšiću, poduzeće „CONEX“ iz Zagreba, radi na sljedećim elaboratima:

Izvješće o provedenim istražnim radovima i idejni projekt radova sanacije; Zagreb – Split, rujan 1992. god.

Godine 1993. Katja Marasović radi arhitektonski projekt, a izvedbeni projekt CONEX.

Plan rušenja; Zagreb – Split, travanj 1993. god. Projekt sanacije konstrukcije. Knjiga I – tekstualni dio. Knjiga II – grafički prilozi; Zagreb – Split, svibanj 1993.god.

Navedeni projekti su razrađeni u skladu s elaboratima : Predstudija prostornog razvoja; Split, 11. 1990. god. Idejni projekt - tri varijante; Split, 2. mjesec 1991. god., čiji autor je bila Katja Marasović, dipl. ing. arh. iz „Mediterranskog centra za graditeljsko nasljeđe“, iz Splita.

U toku istražnih radova na objektu, izvođeni su radovi koji nisu obuhvaćeni izvedbenim projektom, a to su : rušenje svih pregradnih zidova u objektu, skidanje žbuke sa svih unutarnjih zidova, skidanje letvica (bakula) sa plafona, skidanje ostakljenja galerije (verande), odstranjenje ispune kamenih stupića ograde, skidanje slojeva poda prizemlja do donje kote projektirane temeljne ploče.

---

109 T. Marasović, 1985: 58

9. METODOLOGIJA OBNOVE

Slika 27. Kaštel Vitturi. Izvođenje radova prilikom obnove, 1993. (snimila K. Marasović)

Aktivnoj zaštiti dvorca Vitturi pristupilo se kroz četiri osnovne faze.

1. Popisno-registracijska obrada. Konzervatorska dionica

Arhitektonski snimak 1:50, napravljen 1974. god.

Studija prostornog razvoja dvorca, 1990.

Arheološka istraživanja u tlu i zidovima.

Konzervatorski elaborat, s smjernicama konzervatora. Uočeni su uzroci degradacije dvorca, vezani uz samu građevinu: položaj uz more, tlo na kojem je temeljena zgrada, klima; propadanje strukture radi zastarjelih vezivnih materijala. Uzroci van građevine: prirodni uzroci trajnog djelovanja: djelovanje mora i slanost zraka; te uzroci vezani uz aktivnost ljudi: pregradnje i nadogradnje i svjesna uništavanja elemenata građevine.¹¹⁰

¹¹⁰ T. Marasović, 1985: 86

2. Analitičko i plansko-projektna dionica

Idejni projekt, 1991. i Izvješće o istražnim radovima , te projekt sanacije.

Glavni arhitektonski projekt, arhitektonskog instituta 1993. Dozvole zaštite na radu.

Izvedbeni projekt o konstrukciji i svim detaljima, otvorima, kaminima...Troškovnik.
Projekt interijera.

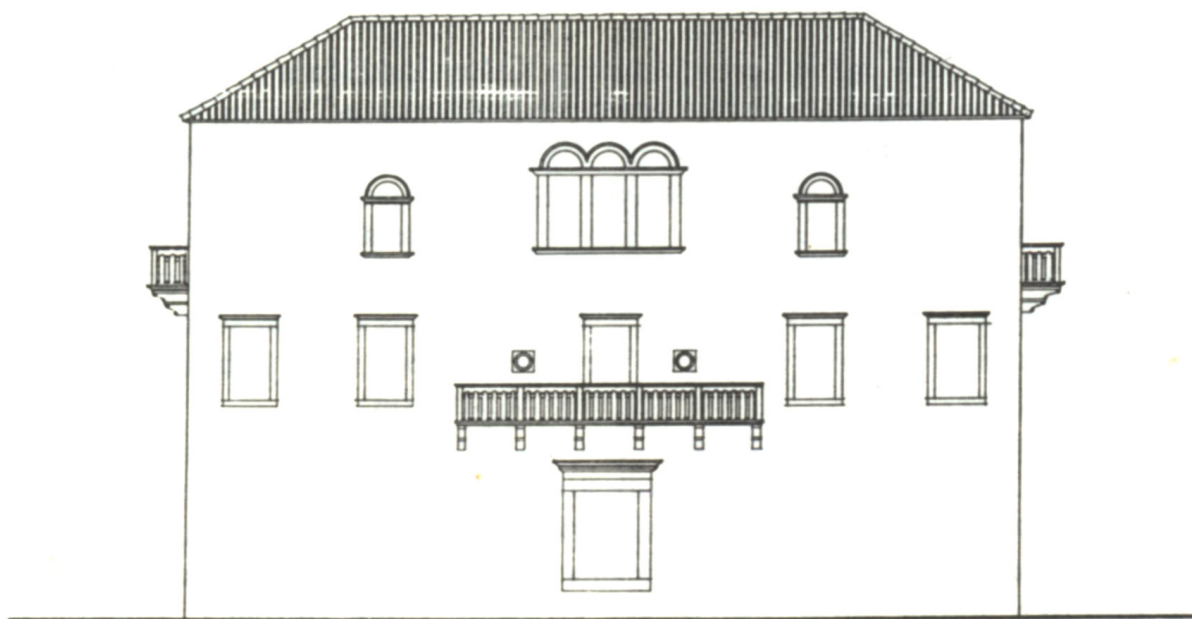
3. Izvedbena dionica, radovi na graditeljskom nasljeđu.

Nakon dobivene licence pristupilo se izvedbi, pri čemu se vrši projektantski nadzor i nadzor investitora.

4. Održavanje se vrši nakon završenih radova obnove.

9.1 IDEJNI PROJEKT

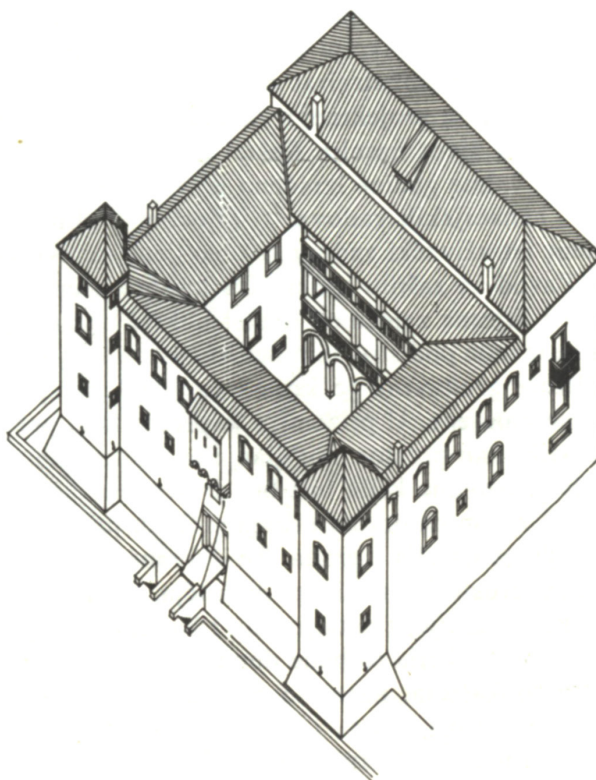
Na temelju studije prostornog razvoja kaštela Vitturi, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu, donio je upute za njegovo uređenje. „*Investitori radova obnove su bili Zavod za zaštitu spomenika kulture Split u ime Fonda za kulturu i prosvjetu Republike Hrvatske i Mjesna*

Slika 28. K. Marasović, Kaštel Vitturi. Idejni projekt obnove južnog pročelja (izv. K. Marasović, 2004:224)

*zajednica Kaštel Lukšić u ime Općinskog fonda za kulturu i prosvjetu grada Kaštela. Odlučeno je da se građevina dovede u stanje slično onom kakvo je bilo godine 1760., te da se kaštel što funkcionalnije uključi u život naselja Kaštel Lukšić i grada Kaštela.*¹¹¹ Godine 1991. Izrađen

Slika 29. K Marasović, Kaštel Vitturi, Idejni projekt obnove, aksonometrija (izv. K Marasović, 2004:224)

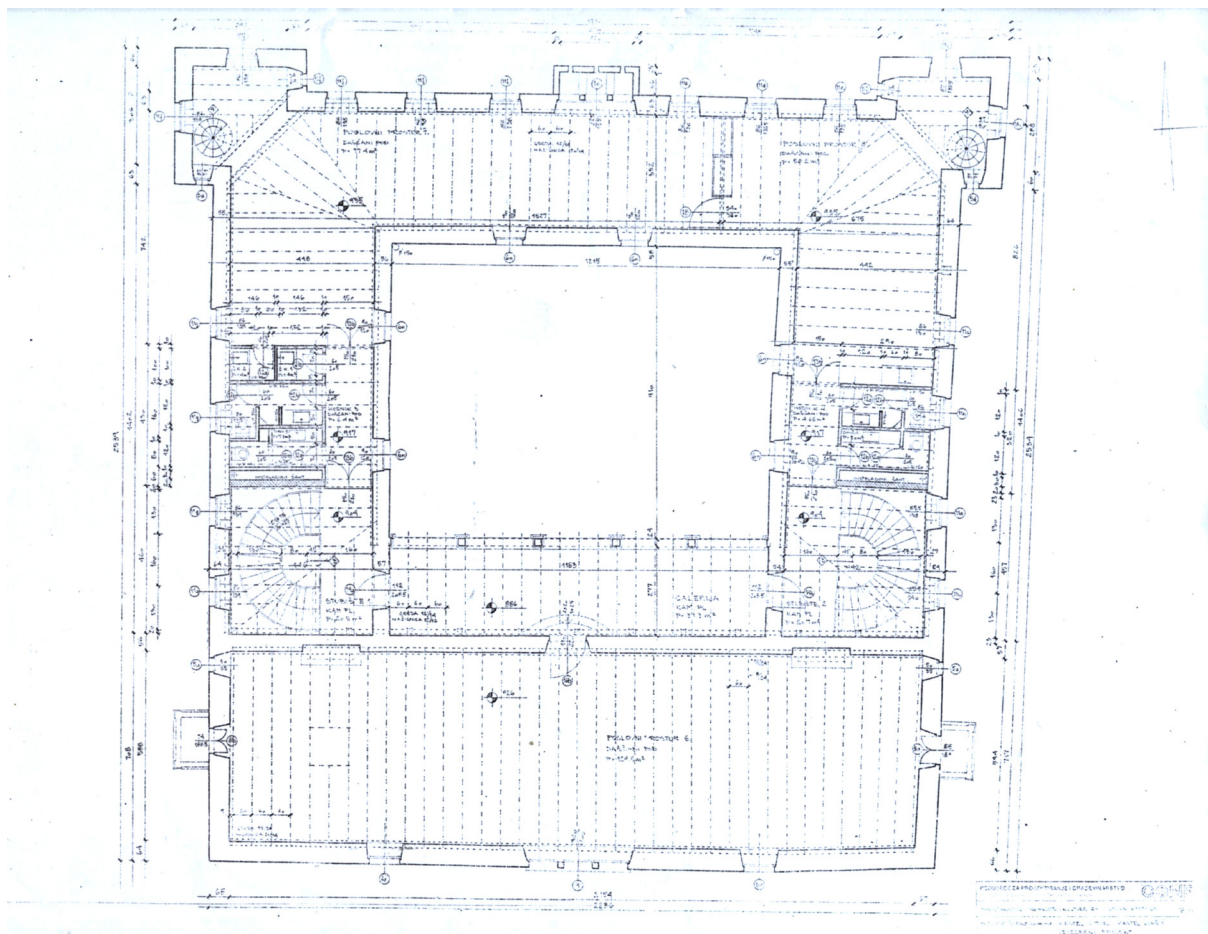
je aksonometrijski idejni projekt. Katja Marasović je uzela u obzir zatečeno stanje spomenika, ali i sve njegove vrijednosti zbrajane kroz stoljeća, te predlaže vraćanje i prezentaciju i nekih vremenom uništenih vrijednosti. Ovim projektima se pristupilo uređenju dvorca , a prostor oko kaštela će se urediti drugim, urbanističkim projektima.

---

111 K. Marasović, 1994: 223

9.2 ARHITEKTONSKI PROJEKT

Arhitektonski projekt uradila je Katja Marasović 1993. godine. Kao temelj za sva istraživanja i konačni projekt bio je arhitektonski snimak kaštela Vitturi iz 1974. Po projektu obnove nije se obnovilo dvostruko stubište u dvorištu, a visina krova nad vanjskim zidinama krila snizila se na izvornu visinu, kako bi se istakao gabarit južne građevine. Trostruki otvor drugog kata obnovio se bez balkona jer za njegovu rekonstrukciju nema dovoljno podataka. Pod u dvorištu snizio se na njegovu izvornu razinu. Izvedba rekonstrukcije zahvatila je obnovu temelja, zidova, krovišta i svih prostorija građevine, upotrebljavajući nove materijale za sanaciju konstrukcije.¹¹²

Slika 30. K. Marasović, Kaštel Vitturi. Arhitektonski projekt (izv. Zavod za zaštitu spomenika u Splitu, 1993.)

112 K. Marasović, 1994: 223

Radovi oko obnove, uključujući projekte, istraživanja i izvedbe, trajali su 11 godina, a oko 9 godina fizički radovi, koji su završeni na Uskrsni ponedjeljak 2001. godine.

9.3 ISTRAŽNI RADOVI

Istražni radovi otkrili su slabu statiku temelja i zidova, devastaciju građevine raznim pregradnjama, otkrili su da je na južnom dijelu krov oštetila i jednim dijelom srušila nevera, tako da se u unutrašnjosti sakupljala voda koja je nadigla parket. Istočna kula je bila premazana crvenom vodonepropusnom žbukom starom 100 godina, za čije uklanjanje se zalagala Katja Marasović. U unutrašnjosti se, u istražnim radnjama, skidala žbuka na visini 1.20-1.80 m na svim katovima. Na nekim mjestima je zaključeno da kada su kamenovi na istoj fugi, na istom rubu, da je tu nešto bilo: kamin, pilo, tijesak... Zahtijevala se pažljiva restauracija da se ne oštete eventualne oslikane sobe, kao što je nagovijestio dokument iz 1602. „Division del castello“¹¹³, tako da su se slojevi boje skidali skalpelom. Arheologijom u podu pronađena su 2 mlinska kamena i 2 tijeska za masline. „*Ako su težaci imali maslina, morali su ih nositi u turanj gospodara uz naplatu*“,¹¹⁴ što je dokaz i o gospodarskoj namjeni dvorca. Cvito Fisković je pisao o ljetnikovcima na kaštelanskom području, no Katja Marasović smatra da za vrijeme upada Turaka, sve do 1699. trogirski i splitski vlastela grade kaštela isključivo radi obrane i gospodarskih namjena.

Istražnim radovima je otkriveno da sam kaštel nije imao bunar. Bunar je bio na trgu pred dvorcem, a ista slatkovodna voda je ispunjavala jarak s sjeverne strane. Voda je pristizala podzemno do jarka, sa viših kota okolnog zemljišta, koje se uzdizalo kilometrima od položaja utvrde, u odnosu na kotu mora. Ta razlika u nivou kote dna jarka, na sjevernoj strani kaštela i razine mora na južnoj strani, iznosila je cca 80 cm, pa su žitelji dvorca i naselja imali pitku vodu i u slučaju opsade. Kako je jarak, prestankom turske opasnosti, bio zatrpan i betoniran, most je ostao zakopan, netaknut ispod nadograđenog sloja. Konzervatori su bili protiv ponovnog iskapanja. Marasović se zalagala za iskapanje jarka, kao jedinstvenog i rijetkog primjerka.

---

113 K. Ciccarelli, 1964

114 P. Andreis, 1977: 324

Slika 31. Jarak i mostovi kaštela Vitturi, pronađeni u istražnim radovima, 2001.

(snimila K. Marasović)

Kule su morale ostati kakve su i bile, ali se s njih trebala skinuti žbuka.

Breteš je prije 100 godina pretvoren u balkon, o čemu je pisao D. F. Karaman, poput onog na kaštelu Cippico. Vitturijev breteš je bio rijedak, bio je dvokatni, pa je Marasović, za razliku od konzervatora, bila za to da se balkon ukloni, a breteš ponovo vrati, ali jasno naznačen kao novi-stari dio. Ta obnova prvotnog oblika, tzv. repristinacija zasnivala se na točnim podacima njenih proučavanja, a tome su svjedočile i konzole breteša, iz 15. stoljeća. Ovim postupkom dobilo se jedinstvo sjeverne fasade, na kojoj su prozori iz 16. stoljeća, pa se dobila stilska renesansna cjelovitost.

9.4 IZVEDBENI PROJEKT I PREDMJER RADOVA

Da bi se pristupilo obnovi bilo je potrebno izvršiti predmjer svih prostora i veličina.

Prizemlje: ulaz 10.1 m², dvorište 142.0 m², stubište 1- 19.6 m², stubište 2- 20.0 m², servisni prostor 1- 6.8 m², servisni prostor 2- 4.2 m² i 5 poslovnih prostora od 20.4 , 36.7 , 34.8 , 24.5 i 120.2 m².

Prvi kat: stubište 1- 20.2 m², stubište 2-20.0 m², galerija 30.7 m², polivalentna dvorana 126.6 m², prostorija limene glazbe 45,7 m², prostorija mjesne zajednice 42,8 m², dvorana za sastanke 36.7 m², sanitarije 1-7.3 m², sanitarije 2- 6.8 m², hodnik 1- 4.8 m², hodnik 2-5.6m².

Drugi kat: stubište 1- 20.5 m², stubište 2- 20.7 m², galerija 31.3 m², 3 poslovna prostora od 129.9 , 77.4 , 50.2 m², sanitarije 3-7.3 m², sanitarije 4- 7.0 m², čajna kuhinja 1-1.4 m², čajna kuhinja 2- 1.4 m², hodnik 3- 6.5 m², hodnik 4- 4.7 m².

Potkrovlje južne građevine zbog male visine nije iskoristivo, u njemu su smještene dvije krovne terase koje predstavljaju izlaz na krov i prostor za smještaj isparivača „Split“, sistema klimatizacije. Potkrovlje zapadne kule koristi poslovni prostor 7 i ima 6.9 m², a istočna kula ima potkrovlje koje koristi poslovni prostor 8, površine 6.6 m².

Površina po etažama

Prizemlje – 439.3 m²

Prvi kat – 347.4 m²

Drugi kat – 358.3 m²

Potkrovlje - 13.5 m²

Ukupno – 1158.5 m²

Godine 1993 donesen je arhitektonski i izvedbeni projekt (18/93), plan rušenja (31/93), projekt sanacije konstrukcije (28/93). Pokušalo se u radove sanacije konstrukcije smjestiti one radove koji su cjelina u konstruktivnom smislu, dok su ostali smješteni u grupu radova arhitekture.

„Napomena: Pored radova arhitekture i sanacije, prema ranije navedenim elaboratima, u konačnosti će se pojaviti i čitav niz radova koji su također predmet arhitekture (kao uređenje interijera, radovi kamenarske plastike), a i ostali radovi, kao radovi instalacija. Ti radovi trebaju biti obrađeni uz odgovarajuće elaborate, kad isti budu izrađeni.,”¹¹⁵

Izvedbeni projekt izradio je CONEX, poduzeće za projektiranje i građevinarstvo iz Zagreba. Voditelj projekta – glavni projektant sanacije konstrukcije mr. Damir Čorko, dipl. ing. građ. Sa suradnicima: Miro Čagalj, dipl. ing. građ., Ivo Sikirica, dipl. ing. građ., Zvonko Gracin, ing. građ. Glavni projektant arhitekture je Katja Marasović dipl. ing. arh. Iz Mediteranskog centra za graditeljsko nasljeđe. Naručilac projekta je Zavod za zaštitu spomenika kulture Split. Na temelju ugovora 51/92, prema elaboratu broj 45/93, pristupilo se sanaciji i rekonstrukciji dvorca Vitturi.

---

115 Conex-izvedbeni projekt/93

10. MATERIJALI I KONSTRUKCIJA

Materijali, kojima je izgrađen dvorac kao utvrda, u vrijeme izgradnje bili su kamen, kamene ploče, drvo, vapneni mort i spojna metalna sredstva iz kovanog željeza.

Kamen je bio glavni građevni materijal za zidanje utvrda, za vanjske i unutarnje nosive zidove kaštela. Značajna debljina i skošenje zidova imali su zadatak da osiguraju sigurnost žitelja dvorca i težaka iz naselja. Dvorište je izvorno pokriveno okomitim, crvenkastim, kamenim pločama, podijeljenim dijagonalno rigolima, pa je ostavljena ta kaldrma. Podovi svih prizemnih prostorija, stubišta i otvorenih galerija katova pokriveni su također kamenim pločama.

Slika 32. Kaštel Vitturi. Kamena galerija u dvorištu, 2016. (snimila B. Petrović)

Kamen je dopreman iz obližnjih kamenoloma, poznatih još od rimskih vremena.

Drvo je kao materijal kod izgradnje poslužilo za izradu stropnih konstrukcija etaža i za krovne konstrukcije. Može se pretpostaviti da je prvi pokrov krova bio pravljen s dalmatinskim kalanim vapnenačkim pločama, koje su se polagale na krovne rogove drvenog krovišta. Katja Marasović je zaključila da je oko godine 1760. krovište bilo pokriveno kupama kanalicama, pa se rekonstrukcija radi na taj način.

Vapneni mort koji se kao građevni materijal također upotrebljavao još iz rimskog vremena, dobivao se miješanjem gašenog vapna i pijeska, uz dodavanje vode do žitke mase, nanoseći je na kamene blokove za povezivanje spojeva tih blokova, kao vezivno sredstvo.

Vapneni mort, također je služio za izradu završnih premaza žbuke zidova i stropova, na unutrašnjim i vanjskim prostorima. Ranijim intervencijama na kaštelu, radi zaštite vanjskih nosivih kamenih zidova, zbog propadanja vapnenih spojeva između kamenih blokova, uslijed slanosti zraka i blizine mora, ožbukane su ponegdje cijele površine. Projektom rekonstrukcije žbuka je uklonjena sa fasadnih ploha, a postojeći oslabljeni i isprani spojevi na pročeljima osigurani su dopunskim injektiranjem.

11. IZVEDBA - INTERVENCIJE REKONSTRUKCIJE

Prvo su se osiguravali temelji i zidovi, a nakon toga krovnište. Istražnim radovima otkrile su se značajne šupljine na temeljnom području zidova i odlučilo se za postupak ispune šupljina novom smjesom, u fuge zidova injektirano pumpom s novim mortom pod tlakom. Uslijed vremenskih, atmosferskih prilika bila je uništena struktura zidova, tako da je kamenje bilo nestabilno, poput klimavih zubi. U tu svrhu izvedene su bušotine u zidovima i temeljnoj stijeni ispod zidova, u dubini cca 80 cm pod kosim nagibom prema tlu, koje su se ispunile injektiranjem pod pritiskom vapneno cementnom suspenzijom za osiguranje novih veza temeljnih zidova sa tlom. U osiguranje temelja upotrijebljeno je puno materijala. Radom na skelama, prvo su

Slika 33. Mostovi i jarak kaštela Vitturi nakon obnove, 2016. (snimila B. Petrović)

otučeni i uklonjeni ostaci ranijih zaštitnih žbuka sa fasadnih zidova, a veze kamenja u fugama u dubini 2cm očišćene su i ispunjene injektiranjem i ručnom ispunom, vapnenim mortom u smjesi s cementom. Nakon toga su sve površine fasadnih zidova očišćene čeličnim četkama, radi uklanjanja viška zaostalog morta. Na južnom pročelju južne građevine, skela za obradu i čišćenje kamenog zida montirana je ispod nivoa mora u dubini od 2 metra, do visine krova.

Otvori za topove, na sjevernom zidu u prizemlju i puškarnice na južnom pročelju na prvom katu, zatvoreni su betonom prema unutrašnjosti prostora i zatim prekriveni novom žbukom, a na kamenoj fasadi zatvoreni otvori popunjavali su se kamenim blokovima istih osobina kao i osnovni, ranije izvedeni zidovi.

Oko utvrde-dvorca ponovno je otkopan jarak, zakopan u 17. stoljeću, zatim su izvedeni kameni potporni zidovi za osiguranje sjeverne strane jarka, koji su zaustavili i skrenuli podzemni tok procjednih slatkih voda, pa je danas jarak suh, bez vode. Rekonstruirani su i mostovi na ulazu u dvorac.

11.1 KONSTRUKCIJA I KROVIŠTE DVORCA

U istražnim radovima pronađeni su ostaci odsječene kamenih konzola koje su nosile nadzidnice drvene konstrukcije nad prizemljem i nad prvim katom.¹¹⁶

Međukatne i krovne konstrukcije izvedene su od drvenih greda, horizontalno vezane čeličnim zategama. Međukatna konstrukcija je u obnovi rađena od drvenih greda profila 18x24, na kamenim konzolama, tako da pod ojačane konstrukcije može izdržati veće terete, jer prostorije imaju javnu namjenu.

Konstrukcija stubišta je izvedena od armiranog betona upeta između dva kamena i jednog armiranobetonskog zida. Postojeći nosivi zidovi su ojačani i ukrućeni po izračunu u projektu statičkog proračuna. Novim propisima za sigurnost građevina na potres, zidovi su se osiguravali novim jakim čeličnim zategama koje su se ubetoniravale u za to izvođene otvore u kamenim zidovima i ankerirale sidrima u bušotinama zidova.

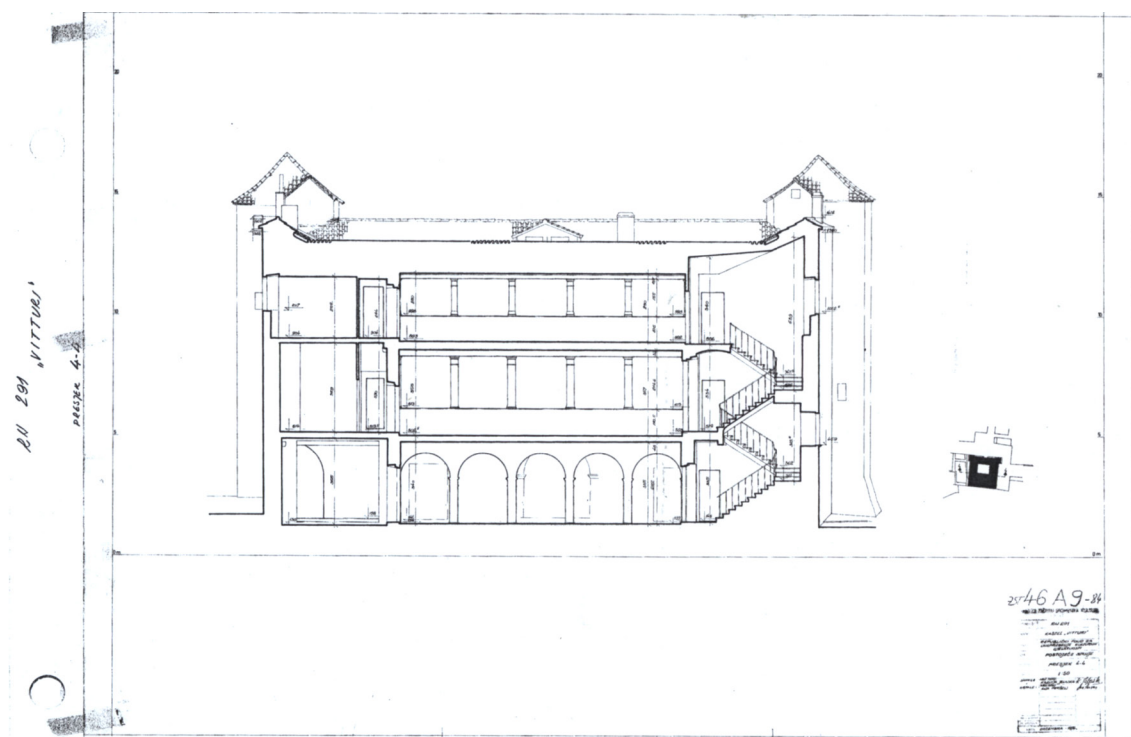
---

116 K. Marasović, 2002: 169

Čelični ankeri izvođeni su na svim uglovima za spoj vanjskih i unutarnjih nosivih zidova. Na taj naćin su ućvršćene i obrambene kule na sjevernom proćelju.

Stropne ploće umjesto prijašnjih, betonirane su lakim betonom (estrih), uz upotrebu novih varenih armiranih rabitz mreža, dabi izdržale jaća opterećenja kod novih postava i događanja u muzejskim prostorima. Polaganjem armiranih mreža u laganu betonsku podlogu za završni, drveni pod prostorija, osigurala se krutost podloge protiv iskrivljavanja grednika stropova. Sve zadržane i novo ugrađene ćelićne traverze oblozene su žićanim mrežama i sakrivene premazom cementnog morta, na koji su se montirale ukrasne drvene maske, izgledom drvenih grednika.¹¹⁷

11.2 STUBIŠTE U DVORCU

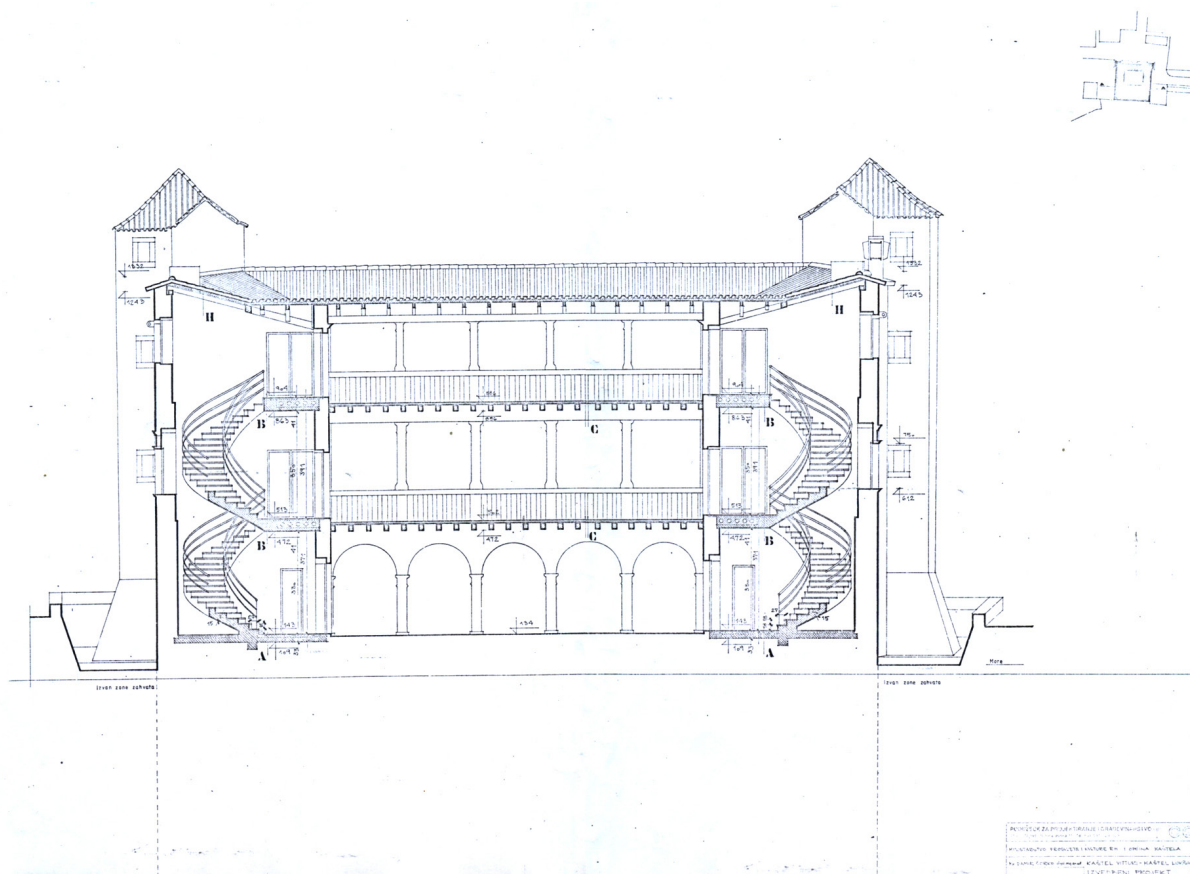

Slika 34. Kaštel Vitturi, presjek zapad-istok, arhitektonski snimak iz 1974. (izv. Zavod za zaštitu spomenika u Splitu)

Zatećeno je jedno armirano betonsko stubište kroz sve etaže, jer je drugo bilo srušeno u adaptaciji prostora 50-tih godina prošlog stoljeća, kao i kamene stube, u sjeverozapadnoj kuli od prvog kata. Prilikom obnove ta dva stubišta su srušena. Nastali prazni prostori unutar kula

¹¹⁷ Conex, 1993. Tehnićki opis u izvedbenom projektu

spojeni su s pločom pripadnih katova, tako da su novo dobivene sobe u kulama postale sastavni dio prostora pojedine etaže. Sa drugog kata u treću etažu kule penje se izrađenim metalnim stepeništem. Rekonstrukcijom su napravljena dva stubišta, izvedbom zavojite armirano betonske ploče s izvedenim stepenicama. Armirano betonska konstrukcija stubišta upeta je između dva kamena i armiranobetonskog zida podesta izvedenih po etažama. Za zavojito stubište u pločama je osigurana nosivost, tako da je ručno izrađena zavojita nosiva mreža koja je ugrađena u betonsku ploču. Za ležajeve stubišnog podesta, razbijanjem (štemanjem) izvedeni su utori u kamenom zidu dimenzija 15/12 cm dužine, u širini podestne ploče. Gazišta stepenica i podesti su u cijeloj visini kroz etaže obloženi kamenim pločama, a prema obliku starih izvedbi ugrađena je željezna ograda.

Slika 35. K. Marasović, Kaštel Vitturi, arhitektonski projekt, presjek istok zapad, 1993. (izv.

Zavod za zaštitu spomenika u Splitu)

11.3 BRETEŠ NA SJEVERNOM PROČELJU

Nad ulazom u kaštel obnovljen je breteš (mašikul), obrambeni element koji štiti ulazna vrata, a nalazi se na etaži drugog kata. Izrađen od laganih siporeks blokova, radi manjeg opterećenja na starim konzolama i kamenoj konstrukciji ploče, ožbukani je i pokriven kupama kanalicama. To je na vanjskim fasadama jedini ožbukani element, jer je tako taj novi dio vidljivo obilježen, u skladu s načelima aktivne zaštite. Po načelima Atenske povelje (1931) i Venecijanske povelje (1964), poštujući estetske i historijske vrijednosti spomenika, a poštujući stare materije i autentične dokumente.¹¹⁸ Katja Marasović se zalagala, na osnovi valorizacije, za obnovu breteša kao povijesne vrijednosti, čuvajući autentične ostatke konzola i ploče breteša. Izbjegnuto je dekorativni dio koji je postojao, prema D. F. Karamanu, na zidanoj ogradi balkona, koji je „možda služio kao utvrđena stražarnica“, u vidu ukrasnih grbova, jedan obitelji Vitturi i dva obitelji Barbarigo, koji su financijski pomogli da se završi kaštel.¹¹⁹

Slika 36. Kaštel Vitturi, breteš na sjevernom obnovljenom pročelju, 2016. (snimila B. Petrović)

118 T. Marasović, 1985: 138, 139

119 D. F. Karaman, 1890: 26

11.4 RADOVI NA INTERIJERU

Nakon skidanja žbuke s vanjskih zidova dvorca, s sjeveroistočne kule skinuta je crvena vodonepropusna žbuka, kameni zidovi svih pročelja ostavljeni su izvorno neožbukani. Nakon rušenja nekih pregradnih, ne nosivih zidova, unutarnji prostori su riješeni u skladu s izborom projektanta interijera. Prijedlog da se polivalentne dvorane ožbukaju bijelo, promijenjen je na sugestiju Katje Marasović, koja je smatrala da bi se topla žućkasta boja bolje uklopila s kamenom i vidljivim gredama.

Slika 37. Kaštel Vitturi, velika dvorana prvog kata prije obnove, 1993. (snimila K. Marasović)

Slika 38. Kaštel Vitturi, velika dvorana prvog kata nakon obnove, 2016. (snimila B. Petrović)

Početak pedesetih godina dvadesetog stoljeća izvršena je prenamjena kaštela u prostore društvene namjene: osnovna škola, mjesni ured, za tadašnje potrebe stanovništva. Izvršene su izmjene stropova i podova jačom nosivom konstrukcijom, pločama od armiranog betona. Novom rekonstrukcijom dvorca srušene su te ploče, a umjesto njih na drvenoj oplati stropa izvedena je podloga iz lakog betona armirano varenim armaturnim mrežama. Na stropnoj konstrukciji svih etaža uklanjali su se podgradi od letvica i žbuke. Vidljivi postojeći zdravi drveni grednici nisu se uklanjali, ali su se oštećene grede zamjenjivale novim drvenim gredama, dimenzija presjeka 18/24 cm, koje su se ugrađivale u međurazmake. Drvene grede stropne podgrade oslonjene su na uzdužne grede, postavljene paralelno s nosivim zidovima prostorija. Te uzdužne grede su postavljene na pravilno razmaknutim kamenim konzolama, ugrađenim u postojeće i nove procjepe u zidovima. Tako kamene konzole služe kao ležajevi uzdužnih greda, na koje su pričvršćene drvene podgrade, grede, nosači gornjih podova. Sve je to vidljivo kao dio interijera.

11.5 PODOVI I STOLARIJA

Podovi prizemlja su razbijani u svim prostorijama, u ukupnoj debljini sloja od 40 cm, pa se dobila ravna zemljana podloga za novu konstrukciju poda. Kako bi se u tim prostorima spriječila vlaga, koja je zamijećena otkopavanjima, na sloju šljunka debljine 8 cm je izvedena nova armirano betonska zaštitna podna podloga, u debljini 15 cm, sa ugrađenim armaturnim mrežama i dodatnim aditivima za postizanje vodonepropusnosti betona. Izvedena je podna hidroizolacija. Na tu podlogu je postavljena toplinska izolacija od tvrdog polistirena, debljine 6 cm, koji je zaštićen polietilenskom folijom. Završna obrada podloge je ploča sitnozrnatog betona debljine 5 cm, ojačanog rabitz mrežom. Prije betoniranja ploče poda izvedeni su temelji za buduća stubišta, sa ubetoniranim ankerima za spoj s armaturom ploče stubišta, te su po obodu nove ploče izvedena štapna sidra, za spoj zidova i armirano betonske podloge. Štapna sidra za vezu temelja i ploče prethodno su injektiranjem usidrena u kamene zidove.

Također su prije betoniranja podova iskopani uzdužni rovovi (kanali) u tlu za izvedbu armirano betonskih kanala za prolaz i ugradnju instalacija, ispod poda prizemlja. Na izvedenu

betonsku podlogu položen je završni pokrov kamenim pločama, u svim prostorijama prizemlja, kao i na galeriji i stubištima. Suzbijanje vlage na spojevima poda i zidova, riješeno je u prizemlju, prednamazom podnih pasica plastičnim bojama do 30 cm visine, s naknadnim nanesenim premazom debljine 2mm, odgovarajućom nepropusnom bojom. Ostatak zidova žbukan je hidrofobnom žbukom u dva sloja žbuke. Završni premaz zidova je bojan posnim bojama.

Pod prostorija na katovima izveden je od tikovih dasaka, širine 14 cm, profiliranih na pero i utor, vijcima pričvršćenim za letve u podu.

Pod i zidovi do visine 150 cm u sanitarijama i čajnim kuhinjama na katovima, pokriveni su keramičkim pločicama po izboru projektanta interijera.

Vanjska i unutarnja stolarija je izvedena od ariša i hrasta, nakon što je demontirana kompletna stara stolarija.

U dvorištu je sačuvan postojeći izvorni pod. Sastavljen od crvenkastog kamena i podijeljen je u 12 polja, od kojih je 9 ukrašeno dijagonalama. U podu prizemlja pronađeni su ostaci dva mlina i dva tijeska za masline.¹²⁰

---

120 K. Marasović, 2002: 175

11.6 KROVIŠTE DVORCA

Sva krovništa na građevini su građena sa drvenom konstrukcijom i pokrivena zatečenim pokrovom od pečene gline oblika kupa kanalice, međusobno povezanih vapnenim mortom. Prije sanacije poskidala se sva kupa i sortirali se cijeli komadi za buduću uporabu, vraćanjem na krovove i dopunom s novim komadima. Kupe su na krovništu polagane na drvenim letvama sa žičanim učvršćenjem, radi osiguranja od dizanja uslijed vjetrova, bure.

Slika 39. Kaštel Vitturi, radovi na krovnoj konstrukciji, 1993. (snimila K. Marasović)

Spojevi drvene građe za izradu krovništa osiguravali su se ranije kovanim željeznim klanfama i kovanim čavlima. Projekt rekonstrukcije je predvidio izradu potrebnih zasjeka u drvenoj građi krovništa i vezu s kamenom i betonskom podlogom na zidovima, pod kutom nagiba drvenih rogova krova, piljenjem krajeva građe. Međusobne veze osiguravale su se čeličnim vijcima iz betona i njihovim prolazom kroz drvene grede krovni rogova.

Sva krovna konstrukcija južne građevine zaštićena je protupožarnom bojom. Krovišta ostalih krila i galerije premazani su na vidljivim dijelovima lazurnim bojama i lazurnim lakom u drugom sloju.

Na južnom krovištu, na kosini krova prema dvorištu, izvedene su dvije natkrivene terase, pokrovom od dasaka na drvenom roštilju od greda 10x10 cm, s vanjske strane opšivene bakrenim limom. Oborinska voda s tog krova odvodi se bakarnim cijevima profila 75mm na krov galerije. Oluci za kišnicu izrađeni su od bakrenog lima.

11.7 BALKONI I OTVORI

Tijekom mnogih godina trajanja građevine izmjenjivali su se vlasnici i vršili prenamjene prostora prema tadašnjim potrebama, bez većeg zadiranja u osnovnu konstrukciju. Od osnovne namjene kaštela-utvrde sa otvorima za puškarnice i otvorima za topove, u 17. stoljeću, prestankom ratnih opasnosti, izvršene su intervencije izvedbom novih otvora na fasadi katova, prema tadašnjim baroknim standardima stanovanja vlasnika kaštela. Nova rekonstrukcija stilskih otvora, rekonstrukcija kamenih perforiranih konzola uz obrambene otvore drugog kata, kao i rekonstrukcija kamina i pila u polivalentnom prostoru, izvela se prema preciznim projektima obrade kamenarskih detalja.

Sva kamena plastika je obnavljana po baroknoj fazi, konzervatorskim principom ne rezanja kamena.

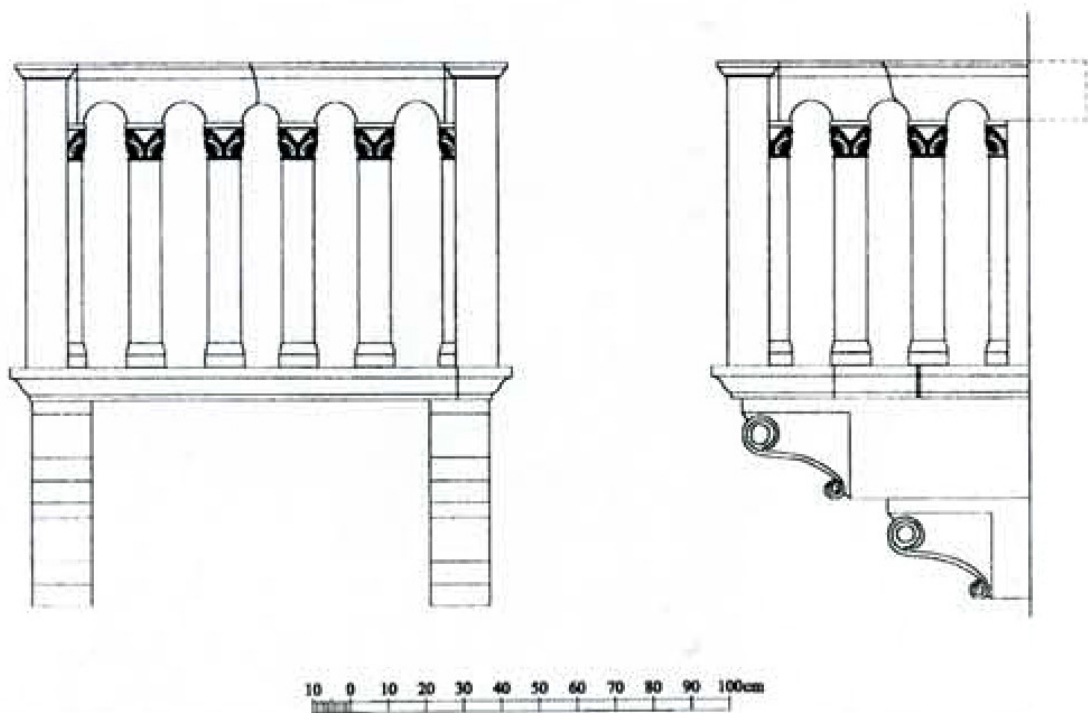
U trećoj fazi gradnje kaštela, bio je ugrađen peterodjelni balkon na prvom katu južnog pročelja, kao i dva jednodjelna na drugom katu bočnih pročelja. Imali su ograde od stupića kružnog tlocrta, s kapitelima, profiliranim vijencem s lukovima, a baza im je kvadratna. Renesansno profilirana balkonska ploča ležala je na dvostrukim konzolama, koje podsjećaju na barokni stil. U 19. stoljeću oba južna balkona su srušena, a dva mala bočna sačuvana.

Budući je odlučeno da se dvorac obnovi približno godini 1700., gornji bočni balkoni su uz manje popravke sačuvani, a južni donji balkon koji je imao željeznu ogradu i bio porušen,

Slika 40. Kaštel Vitturi, stupići ograde balkona polivalentne dvorane na prvom katu, 2016.

(snimila B. Petrović)

Slika 41. K. Marasović, Kaštel Vitturi, balkon na istočnom pročelju (izv. K. Marasović, 2002:183)

sada je izvorno obnovljen. „Iskorištene su njegove stare četiri konzole, dva završetka vijenaca ograde na izvornom mjestu i pronađen srednji stup ograde sa bazom, tj. dupli stupić pronađen u porušenom gospodarskom objektu, uz istočni zid kaštela Vitturi. Elementi vijenca ograde uzidani su na raznim mjestima u dvorcu, pa čak i na groblju stare župne crkve.“¹²¹ Gornji balkon južnog pročelja ima samo ploču, ograda nije obnovljena, jer nema dovoljno elemenata za restauraciju. Pretpostavlja se da bi se iskapanjem podmorja pronašla njegova izvorna ograda. U 19. stoljeću, na drugom katu su se prezidavali stari, a otvarali novi otvori, porušila se trifora i ugradila dva prozora iz njenih elemenata. Rekonstrukcijom je vraćena trifora i dva renesansna prozora drugog kata, kao i peterodjelni balkon s vratima i po dva barokna prozora sa strana balkona na prvom katu. Prizemno su obnovljena morska vrata.

Slika 42. Kaštel Vitturi, obrambeni prozor sa probušenim konzolama, 2016. (snimila B. Petrović)

„Na drugom katu obrambenih krila, na mjestu nekadašnjih kruništa, u drugoj fazi uzidani su novi obrambeni otvori. S strana tih otvora bili su „rechioni“ koji nisu sačuvani, osim uz jedan prozor na istočnom zidu dvorišta, pa je taj par probušenih konzola poslužio kao uzorak za rekonstrukciju ostalih.“¹²²

121 K. Marasović, 2006: 79

122 K. Marasović, 2002: 177

11.8 INSTALACIJE

Glavni ulaz svih instalacija u građevinu je sa trga na sjeveru ispod ulaznih vrata. Uz stubište su izvedene vertikalne šahte dimenzija 30x280, podijeljene u dva dijela, za vođenje električne energije i instalaciju vode, kanalizacije i grijanja.

Nivo kanalizacije u kaštelu Vitturi niži je od nivoa ulične kanalizacije. Ispod podne konstrukcije ulaza u dvorac izgrađena je nova sabirna jama s taložnicom. Ploče, zidovi i temeljna ploča konstrukcije jame, izgrađene su u nepropusnom armiranom betonu. Sva otpadna voda sanitarija i drugih izljeva vode iz objekta, dovodi se vertikalnim i horizontalnim cijevima do sabirne jame, odakle se pumpom smještenom u podu ulaznog dijela, prepumpava u uličnu višu kanalizaciju. Za izgradnju jame otpadnih voda, u podu ulaznog dijela bile su privremeno uklonjene kamene ploče, izvršen je iskop zemlje za jamu taložnice, uz osiguranje postojećih paralelnih, kamenih temeljnih zidova. Građevina ima vodovodnu i hidrantsku mrežu, a glavni napajajući vod električne energije doveo se u instalacionu šahtu u servisni prostor 2 u prizemlju, gdje su smještena sva električna brojila. Razvod električnih instalacija vodi se horizontalno kroz podove prostorija, kroz plastične cijevi u debljini sloja cementnog estriha ili armiranog betona. Razvodne ploče u prizemlju se nalaze u spremištima, a na katovima u debljini zida instalacione šahte. Rasvjeta prostorija je na drvenim plafonima s halogenim svjetiljkama po izboru projektanta interijera. U sanitarijama i pomoćnim prostorijama, gdje je spušten plafon, prostori se osvjetljavaju također halogenim svjetlom iz plafona.

Građevina ima antensku i telefonsku instalaciju.

Grijanje i hlađenje poslovnih i radnih prostorija, kao i polivalentne dvorane, opslužuje se sistemom „Split“, a grijanje sanitarnih prostorija panel električnim radijatorima. Prostori koji nemaju prirodno vjetrenje, sanitarije i prizemni poslovni prostori, vjetre se umjetno.

11.9 KAMINI I KOMIN

Na prvom katu obrambenih krila bili su manji pravokutni prozori, kasnije prošireni, a originalni su se sačuvali na sjevernom pročelju. Po jedan manji otvor ugrađen je u bočna pročelja prvog kata pod sami strop. Funkcionalno su bili povezani sa kaminom u zapadnom krilu i kominom u istočnom, gdje je pronađeno i pilo. Ranije izvedene dimovne cijevi iz salonita, po novim eko standardima, uklonjene su i zamijenjene elementima schiedel opeke za dimnjake i izrađeni novi krovni dimnjaci. Na bočnim zidovima južne građevine na drugom katu, sačuvan je mali prozor koji je bio u vezi s kaminom. U blizini tih prozora, na sjevernom zidu, pronađeni su ostaci dva kamina. Istočni je bio probijen, a zapadni zazidan. Kamin na drugom katu južne građevine je rekonstruiran.

Slika 43. Kaštel Vitturi. Rekonstruirani kamin II kata, 2016. (snimila B. Petrović)

Izrađeni su ventilacijski kanali do krova, klimatizacijske vertikale, kao i gromobranska instalacija.

12. NAMJENA DVORCA VITTURI

Na temelju idejnog projekta 1991. godine razmišljalo se kako kaštel što funkcionalnije uključiti u život grada i njegovih žitelja, poštujući značaj povijesne građevine i načela aktivne zaštite. Prihvaćena je ideja koju je predložio tadašnji ministar kulture Božo Biškupić, o dvorcu kao muzeju s polivalentnom namjenom.

Revitalizacija kaštela Vitturi prenamijenila je dvorac-utvrdu u kulturno središte grada, u kojem se održavaju izložbe, koncerti, promocije knjiga, kazališne predstave. U obnovljenom dvorcu nalaze se Muzej Grada Kaštela, Turistička zajednica Grada Kaštela, Hrvatsko glazbeno društvo Biranj, Gradska knjižnica Grada Kaštela. Dvorište se koristi kao prostor za predstave i koncerte sa malom ljetnom pozornicom, u prizemlju su poslovni prostori i knjižnica. Na katovima su društveni i poslovni prostori, dok su dvije dvorane dimenzija 22x6m na prvom i drugom katu južne građevine, među najvećim povijesnim prostorima šireg područja, vezane uz život grada.¹²³ Postav muzeja prikazuje nastanak i povijesni razvoj Kaštela i čitavog područja Kaštelanskog zaljeva od prapovijesti do danas. U velikoj dvorani prvog kata održavaju se kulturna događanja i postav izložbi, a na drugom katu u velikoj renesansnoj dvorani smještene su povijesno-kulturne zbirke, a u istočnom krilu je arheološka zbirka. Prostori su međusobno povezani otvorenom galerijom. Velika dvorana drugog kata južne građevine upoznaje posjetitelje s razdobljem 16. do 20. stoljeća, s razvojem urbanizma, gradnjom kaštelanskih kaštela radi obrane od Turaka. Ambijentalno je prikazan onodoban život bogatih plemića i građana, uz mnogo detalja, heraldike, karata, odljeva, crteža, fotografija, maketa, upotrebnih predmeta, stilskog namještaja i sakralnih predmeta. *„Muzej čuva više od 1400 muzejskih predmeta u zbirnama: kulturno-povijesna, etnografska i arheološka zbirka, zbirka moderne umjetnosti, prirodoslovna zbirka, Galerija Studin. Muzej je razvio izdavačku djelatnost, stalnih i povremenih edicija. Uz zbirke čuva i bogatu dokumentacijsku građu.“*¹²⁴

Istočno krilo sadrži arheološku građu s nalazima starim između 35000 i 40000 godina. Tu su kameni i koštani nalazi iz paleolitika nađeni u Mujinoj pećini, kasnohelenistička keramika s područja Resnika (pod morem i na kopnu), grobno arheološki nalazi ranog srednjeg

123 K. Marasović, 1994: 223

124 A. Babin, Ž. Laszlo, 1998: 41

Slika 44. Kaštel Vitturi. Ambijentalni prikaz života u Kaštelima, kroz povijest, 2016.

(snimila B. Petrović)

Slika 45. Kaštel Vitturi. Arheološka zbirka, 2016. (snimila B. Petrović)

vijeka, iz doba dolaska Hrvata, s lokaliteta Radun, Gajine i Bijaći- Stombrate, kao i Trpimirova darovnica izdana u Bijaćima , tadašnjoj prijestolnici hrvatskih vladara dinastije Trpimirovića.

Muzejska namjena renesansnog dvorca Vitturi, pretvorenog u kulturno središte, idealna je i s konzervatorskog stajališta.

13. NADZOR DVORCA VITTURI

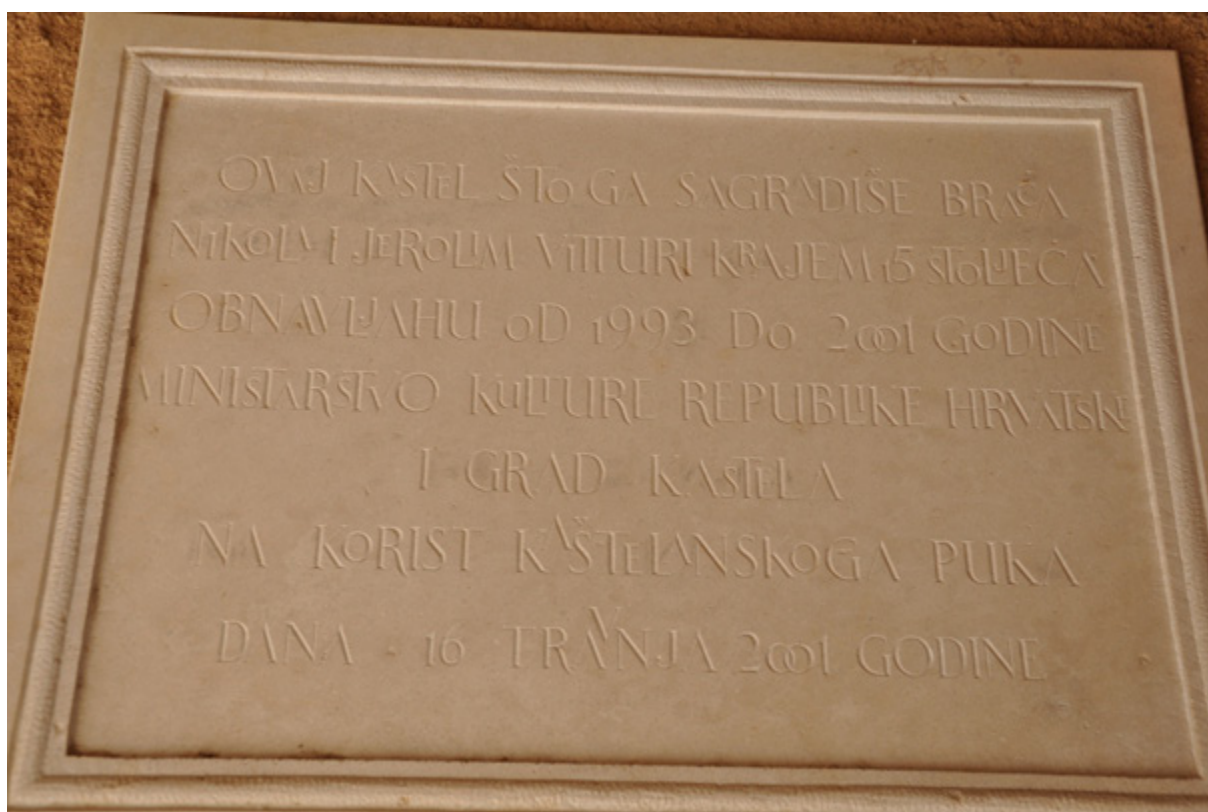
Stalni postav kaštelanskog Muzeja privremeno je bio zatvoren 2014. godine, radi sanacije istočnog pročelja. Nadzorom je ustanovljeno da u unutarnje prostorije prodire vlaga i prijeti uništavanju muzejskih eksponata, pa je u tu svrhu u proračunu Grada Kaštela izdvojeno oko 300 tisuća kuna, prema procjeni sanacije, koju je izvela tvrtka „Plavi oblatak d.d.o.“ iz Splita. U roku tri mjeseca vršila su se ponovna injektiranja vanjskog južnog i istočnog zida

Slika 46. Kaštel Vitturi, sjeverno obnovljeno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)

14. ZAKLJUČAK

Renesansna, gospodarsko-fortifikaciona stambena arhitektura, podizana unutar kaštelanskog područja u razdoblju turskih osvajanja, od kraja 15. do kraja 16. stoljeća, predstavlja svojom kvalitetom bitan i nezaobilazan dio cjelokupne hrvatske graditeljske baštine, kao i u širem kontekstu europske arhitekture na istočnoj obali Jadrana. Kaštelanski kašteli prihvaćanjem novog stila koji se izražava u prostornoj i urbanističkoj organizaciji, a koji je proizašao iz specifičnih uvjeta, konfiguracije terena, utjecaja Venecije na Dalmaciju tog doba

Slika 47. Ploča u čast obnove dvorca Vitturi, 2016. (snimila B. Petrović)

i osvajanjem Osmanlijskog carstva, predstavljaju zasebnu, izuzetnu cjelinu. Među raznolikim rješenjima kula, palača i kuća, ističe se ljepotom i veličinom reprezentativni kaštel Vitturi u Kaštel Lukšiću. Podigli su ga trogirski plemići braća Jerolim i Nikola Vitturi krajem 15. stoljeća. Raščlambom i tlocrtnom artikulacijom dvorac slijedi uzore talijanskih kaštela i ranijih kaštelanskih, prilagođavajući se zatečenim uvjetima za gradnju. Rukovodeći se funkcionalnošću nije zapostavljena estetika i jednostavnost renesansne forme. Dinamika izgradnje dešavala se

u fazama, a vanjsko i unutarnje oblikovanje se prilagođavalo povijesnim i stilskim uvjetima, o čemu je napravila studiju Katja Marasović, obradivši to i u svojoj doktorskoj disertaciji. Kaštel se sastoji od južne građevine na obali mora i dvorišta okruženog krilima i dvije kule na sjeveru. Godine 1990. pokrenut je projekt njegova uređenja. Odlučeno je da se dvorcu vrati izgled koji je imao oko 1700 prije nego što je počeo propadati. Do 2001. godine obnovljene su drvene međukatne konstrukcije, kamena plastika, obrambeni jarak, breteš , mostovi, učvršćeni temelji, krovšte, unutrašnjost, kao i kompletna infrastruktura.

Ljepota ovog kamenog dvorca temeljenog u moru, kao i ljupkost naselja oko njega, priziva pomisao o otvorenom ili eko muzeju koji bi se mogao osmisliti na području Kaštel Lukšića.

15. POPIS SLIKA

<i>Opis slike</i>	<i>Str.</i>
1. Kaštel Vitturi nakon obnove, južno i istočno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)	1
2. Martino Rotta, Kaštelansko polje i zaljev u 16.st., Civico Museo Correr-Venezia (izv. K. Marasović, 2002:14)	8
3. Kaštel Cippico u Kaštel Starome, početkom 20. stoljeća (izv. K. Marasović, 2006:72)	11
4. Položaj 17 kaštelanskih utvrda u 7 katastarskih općina (izv. K. Marasović, 2002:20)	13
5. Kaštel Vitturi, južno i zapadno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)	17
6. K. Marasović, Plan Kaštel Lukšića, 1. Linija pretpostavljene izvorne obale, 2. Kaštel Vitturi, 3. Utvrđeno naselje, 4. Stara župna crkva, 5. Nova crkva, 6. Brce, 7. Perivoj Vitturi, 8. Mala mora (izv. K. Marasović, 2002:163)	20
7. Fotografija Kaštel Lukšića s početka 20. Stoljeća (izv. Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe u Splitu)	22
8. K. Marasović, Usporedba tri kaštelanska kaštela (izv. K. Marasović, 2006:71)	24
9. K. Marasović, Kaštel Vitturi s naseljem. Pretpostavljeno stanje u 16. stoljeću (izv. K. Marasović, 2002:148)	25
10. Kaštel Vitturi, prije Drugog svjetskog rata (izv. Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe)	28
11. Kaštel Vitturi, tlocrt prizemlja, arhitektonski snimak 1974., Konzervatorski odjel u Splitu (izv. K. Marasović, 2006:71)	30
12. Kaštel Vitturi, južno pročelje, arhitektonski snimak 1974., Konzervatorski odjel u Splitu (izv. K. Marasović, 2006:72)	31
13. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Pretpostavljeno stanje oko 1500. godine (izv. K. Marasović, 2002:164)	33
14. K. Marasović, Kaštel Vitturi, sjeverno pročelje oko 1500. (izv. K. Marasović, 2002:170)	35
15. Kaštel Vitturi, sjeverno pročelje, arhitektonski snimak 1974., Konzervatorski zavod u Splitu (izv. K. Marasović, 2006:74)	35
16. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje 1500 god. (izv. K. Marasović, 2002:166)	37
17. Kaštel Vitturi. Ostaci kamina na II katu južne građevine, 1993. (snimila K. Marasović)	39
18. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Pretpostavljeno stanje oko 1600. (izv. K. Marasović, 2002:176)	40
19. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje oko 1600. (izv. K. Marasović, 2002:180)	40

20. Ć.M. Iveković, Renesansna galerija dvorišta kaštela Vitturi i kasnije izrađene stepenice (izv. K. Marasović, 2006:76)	41
21. K. Marasović, Kaštel Vitturi. II i III tip renesansnih prozora (izv. K. Marasović 2002:180)	43
22. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Pretpostavljeno stanje 1700.(izv. K Marasović, 2002:186)	44
23. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje oko 1700. (izv. K Marasović, 2002:189)	45
24. K. Marasović, Kaštel Vitturi, stanje 1974. (izv. K. Marasović, 2002:190)	47
25. K. Marasović, Kaštel Vitturi, Južno pročelje prije obnove (izv. K. Marasović 2002:166)	47
26. Kaštel Vitturi, istočno i sjeverno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)	49
27. Kaštel Vitturi. Izvođenje radova prilikom obnove, 1993. (snimila K. Marasović)	52
28. K. Marasović, Kaštel Vitturi. Idejni projekt obnove južnog pročelja (izv. K. Marasović, 2004:224)	53
29. K Marasović, Kaštel Vitturi, Idejni projekt obnove, aksonometrija (izv. K Marasović, 2004:224)	54
30. K. Marasović, Kaštel Vitturi. Arhitektonski projekt (izv. Zavod za zaštitu spomenika u Splitu, 1993.)	55
31. Jarak i mostovi kaštela Vitturi, pronađeni u istražnim radovima, 2001. (snimila K. Marasović)	57
32. Kaštel Vitturi. Kamena galerija u dvorištu, 2016. (snimila B. Petrović)	60
33. Mostovi i jarak kaštela Vitturi nakon obnove, 2016. (snimila B. Petrović)	62
34. Kaštel Vitturi, presjek zapad-istok, arhitektonski snimak iz 1974. (izv. Zavod za zaštitu spomenika u Splitu)	64
35. K. Marasović, Kaštel Vitturi, arhitektonski projekt, presjek istok zapad, 1993. (izv. Zavod za zaštitu spomenika u Splitu)	65
36. Kaštel Vitturi, breteš na sjevernom obnovljenom pročelju, 2016. (snimila B. Petrović)	66
37. Kaštel Vitturi, velika dvorana prvog kata prije obnove, 1993. (snimila K. Marasović)	67
38. Kaštel Vitturi, velika dvorana prvog kata nakon obnove, 2016. (snimila B. Petrović)	67
39. Kaštel Vitturi, radovi na krovnoj konstrukciji, 1993. (snimila K. Marasović)	70
40. Kaštel Vitturi, stupići ograde balkona polivalentne dvorane na prvom katu, 2016. (snimila B. Petrović)	72
41. K. Marasović, Kaštel Vitturi, balkon na istočnom pročelju (izv. K. Marasović, 2002:183)	72
42. Kaštel Vitturi, obrambeni prozor sa probušenim konzolama, 2016. (snimila B. Petrović)	73

43. Kaštel Vitturi. Rekonstruirani kamin II kata, 2016. (snimila B. Petrović)	75
44. Kaštel Vitturi. Ambijentalni prikaz života u Kaštelima, kroz povijest, 2016. (snimila B. Petrović)	77
45. Kaštel Vitturi. Arheološka zbirka, 2016. (snimila B. Petrović)	77
46. Kaštel Vitturi, sjeverno obnovljeno pročelje, 2016. (snimio Z. Barišin)	79
47. Ploča u čast obnove dvorca Vitturi, 2016. (snimila B. Petrović)	80

16. LITERATURA

Andreis Pavao, 1977. *Povijest grada Trogira I*, Split: Čakavski sabor

Arhiv Rotondo (izv. K. Marasović, 2002.)

Babić Ivo, 1991. *Prostor između Trogira i Splita, Kaštel Novi*, Zavičajni muzej Kaštela, preti-
sak izdanja iz 1984. godine

Babin Ankica, 1994. *U povodu pet godina Galerije Studin*, Kaštela, Kaštelanski zbornik 4

Babin Ankica, 2007. *Obilježavanje dvadesete obljetnice rada Društva –Bijaća*, Kaštela,
Kaštelanski zbornik 8

Babin Ankica, 2010. *Kulturna baština Kaštela kao resurs kulturnog turizma*, Informatica mu-
seologica, Vol.40 No.1-2 April

Babin Ankica; Laszlo Želimir, 1998. *Muzej u Kaštelu Vitturi*, Informatica museologica, Vol.27
No.3-4 February

Belamarić Joško, 1994., *Kultura ladanja u renesansnoj Dalmaciji, slučaj Hektorovićeve tvrd-
alja*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Vol.34 No.1 August

Blajić Petar Zdravko, 1988. *Kaštelansko ravno polje*, Prikaz Kaštelanskog zbornika 1, Split

Bučan N., 1985. *Turizam na kaštelanskoj rivijeri od 1909.*, Kaštel Lukšić, Dva stoljeća obrazo-
vanja, školstva i kulture u Lukšiću i Kaštelima

Cicarelli Ksenija, 1964. *Vitturijev utvrđeni dvorac u Kaštel Lukšiću*, Split: Prilozi povijesti
umjetnosti u Dalmaciji 14

Conex, 1993., *Izvjestaj o provedenim i idejnim radovima sanacije*, Zavod za zaštitu spomenika Split

Conex, 1993., *Tehnički opis*, u Izvjestaj o provedenim i idejnim radovima sanacije, Zavod za
zaštitu spomenika Split

Domazet Mladen, 1993, *Prilog proučavanju kaštelanskih bratovština od 16. do početka 19. stoljeća*, Journal of the Institute of Croatian History, Vol.26 No.1 October

Fisković Cvito, 1946., *Dalmatinski spomenici i okupator*; Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Vol.1 No.1 December

Fisković Cvito, 1976., *Splitska renesansna sredina*, Hvar City Theatre Days, Vol.3 No.1 April

Fisković Cvito, 1981. *Osobitost trogirsko-splitskih kaštela-ljetnikovaca*, Split, Kulturna baština 11-12

Grujić Nada, 1991. *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb

Horvat-Levaj Katarina, 2001. *Barokne palače u Dubrovniku*, Zagreb-Dubrovnik, Institut za povijest umjetnosti

Ivančević Radovan, 1985. *O renesansi na tlu Jugoslavije*, Beograd –Zagreb- Mostar, Renesansa u Hrvatskoj i Sloveniji

Ivasović don Frane, 2001. *Kaštel Stari*, Matica Hrvatska Kaštela

Karaman D. F., 1890. *Castel Vitturi, Bulletino di archeologia e storia dalmata XIII*, Split

Kečkemet Duško, 1978. *Kaštel Sućurac*, Split

Klaić Vjekoslav, 1974. *Povijest Hrvata-III*, Zagreb, MH

Klišmanić V., 1989. *U povodu izrade generalnog urbanističkog plana Kaštela*, Kaštela, Kaštelanski zbornik 2

Kovačić Vanja, 2011., *Gradski kaštel u Trogiru, Prilog proučavanju fortifikacija ranog XV. stoljeća*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Vol.42 No.1 August 2011.

Machiedo Stanka, 1996., *Projekt za restauraciju kaštela u Kaštel Novom*, Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol.8-9 No.1 December

Marasović Katja, 1994. *Kaštel Vitturi u Kaštel Lukšiću*, Kaštela, Kaštelanski zbornik 4

Marasović Katja, 2002. *Kaštelanski kašteli, doktorska disertacija*, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu-ArHITEKTONSKI fakultet

Marasović Katja, 2006. *Istraživanje i obnova kaštela Vitturi*, Zagreb, Kultura ladanja-zbornik radova sa znanstvenih skupova Dani Cvita Fiskovića, održanih 2001. i 2002. godine. Uredila Nada Grujić

Marasović Katja, 2007. *Zaboravljeni kašteli*, Kaštela, Kaštelanski zbornik 8

Marasović Tomislav, 1985. *Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu*, Sveučilište u Splitu- F. F. u Zadru, Društvo konzervatora Hrvatske Zagreb, ArHITEKTONSKI fakultet Sveučilišta-Zagreb, Postdiplomski studij graditeljskog nasljeđa u Splitu

Omašić Vjeko, 1983. *Političke, društvene i gospodarske prilike na kaštelanskom području za vrijeme mletačke vlasti*, doktorska disertacija, Split, Sveučilište u Splitu-Filozofski fakultet u Zadru

Omašić Vjeko, 1986. *Povijest Kaštela-od početka do kraja XVIII stoljeća*, Split, Logos

Pera Josip, 1997. *Povijest Kaštela*, Kaštela

Petrić Nikša, Tudor Ambroz, 1998. *Ladanjska izgradnja prostora hvarske komune*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Vol.37 No.1 August

Piplović Stanko, 1994. *Prostorni preobražaj Kaštela kroz XIX stoljeće*, Kaštela, Kaštelanski zbornik 4

Sveučilišna knjižnica Split, M-31

Wilkinson J. G., 1848. *Dalmatia and Montenegro*, London

<http://dalmatinskiportal.hr/zivot/-regnum-croatorum--na-dvoru-kneza-trpimira/3064>

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Ka%C5%A1tela>

<http://www.kastela-info.hr/hr/kastelanski-parkovi>

<http://www.kastela.org/novosti/aktualnosti/5720-kastela-su-mnogo-vise-od-prostora-izmedu-splita-i-trogira>

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3700>